
KENNETH BROWN / VICENT J. ESCARTÍ

EDICIÓ I ESTUDI D'ALGUNS
POEMES CATALANS EN UN
MANUSCRIT DE DON
FRANCESC DE LA TORRE I SEBIL

1. L'ACTIVITAT LITERÀRIA DE FRANCESC DE LA TORRE A LA CIUTAT DE VALÈNCIA

(1) Pel que fa a les dades biogràfiques de Francesc de la Torre, *vid.* ÀLVAR LÓPEZ, M.: *Edición y estudio del "Entretenimiento de las musas" de Don Francisco de la Torre y Sebil* (València, 1987), pp. 3-9 i pp. 65-73.

(2) No sabem quin *apacionado sugeto* valencià intentà fer connatural seu a Francesc de la Torre (*Vid. infra* els comentaris de l'historiador català Pere Serra i Postius, que el reivindica per a la seua Catalunya natal). Encara que d'altra molt diferent manera, Àlvar López, a nivell literari, *aragonitza* la producció poètica del tortosí de la Torre, al l'obra citada més amunt.

(3) Així apareix, p. ex., a l'*Entretenimiento de las musas*.... També, a l'aplec poètic intitulat *Varias hermosas flores del Parnaso*... (València, Francisco Mestre, 1680), l'editor, que inclou alguns poemes de Francesc de la Torre, diu clarament que és "cavallero catalán del ábito de Calatrava, nacido en Tortosa" (s.p.).

De nissaga noble, aragonesa per part de pare i catalana per part de mare, Francesc de la Torre i Sebil nasqué a Tortosa el 1625, i encara que repartí la seua vida entre Tortosa, Saragossa, Morella i Madrid, també en passà bona part a la ciutat de València, on desenvolupà una intensa vida literària. Fou poeta i prosista prolífic –sobretot relatant festes–, participà en certàmens i acadèmies a Saragossa i València –sempre en castellà–, i traduí en castellà Owen i Marcial. Però, a més d'aquestes dades de caire literari, sabem que Francesc de la Torre rebé l'Orde de Calatrava el 1649 i en dita institució exercí diferents càrrecs que, si bé no semblen de massa importància, potser li ajudaren a relacionar-se amb les èlites polítics i socials del regne valencià.¹

Aquesta existència repartida entre els tres estats peninsulars de la Corona d'Aragó, ha fet que, en certa manera i de diferents formes, cadascun d'ells l'haja reclamat com a natural seu.² I això no obstant, la seua catalanitat mai no s'ha perdut de vista: ell mateix s'encarregà de fer-ho constar en moltes de les seues obres.³ D'altra banda, l'historiador barceloní Pere Serra i Postius l'incloua així en la seua *Biblioteca Catalana* (1736):

Don Francisco de la Torre, catalán, natural de la ciudad de Tortosa, caballero de la Orden de Calatrava [...]. Ciento apacionado sugeto dixo, sin dar prueba ni razón, que este florido ingenio era de Valencia, quando él mismo escribe y blazona su nación y patria. En el libro mencionado de los *Símbolos*,

en la observación XXXV, pág. 159, tratando de la santísima Virgen de Montserrat, dice así:

Permíteme la piedad, por ser esta celebrada imagen natural patrocinio de mi catalán país, la detención de estos versos...

Y en la observación XLIV, pág. 205, dice estas palabras:

“... y Tortosa mi patria...”⁴

Malgrat tot això, no sembla estrany que se l'arribàs a considerar valencià, ja que hi residí durant bastants anys, tant a la capital com a Morella. Sobre la seua residència en aquesta darrera vila, sabem que Francesc de la Torre i Sebíl s'hi casà amb Anna Grau, el 3 d'abril de 1643, i ben segurament hi habitava encara quan a l'arxiprestal era batejat el seu fill Joan, el 1647. Si fem cas de les suggerències del cronista Segura, la família de la Torre vindria a València per tal d'acompanyar el seu fill, que es desplaçà per doctorar-se a l'Estudi General.⁵ Fos com fos, segons Àlvar López, el 1663 Francesc de la Torre ja viuria al cap i casal i romandria probablement en aquesta ciutat fins el 1674, data de la publicació de la traducció de les *Agudezas* d'Owen, a Madrid.⁶ Tanmateix, una aportació bibliogràfica i una notícia oferida pel dietarista contemporani mossén Joaquim Ayerdi, ens fan recular la primera data en què podem considerar Francesc de la Torre resident –si més no, ocasional– a València.

En primer lloc, el 1659, trobem don Francesc de la Torre participant en l'acadèmia poètica celebrada a casa de don Basili de Castellví i editada sota l'esplendent títol de *Estudio de la poesía de los poetas de la corte de don Basili de Castellví*. En aquesta acadèmia poètica presidida per Marc Antoni Ortí, de la Torre rebé els elogis de Pere Joan Espí:

“Ni a don Francisco la Torre
olvide en aqueste llans,
que si és cap dels poetes,
en lo vers és cap de caps.
Ingeni celebre heroic,
que és molt just el celebrar
est poeta, si bé que d'ell
ningú pot parlar a pams.”⁷

En aquest mateix certamen poètic, i abans que don Josep de Borja llegís la *Introducción*, el doctor Francesc Morales, fent una descripció de la *fiesta pasada*, ens informa que Francesc de la Torre ja hi llegí una introducció en una anterior avinentesa, ço és, l'acadèmia convocada pel comte d'Elda per tal de festejar el jurament del nou virrei, el marquès de Camarasa, que començava el seu virregnat aquell mateix any 1659:

(4) Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 13.604, f. 36r. Sobre el seu autor, *vid.* BROWN, K.: “Encara més sobre Pere Serra i Postius”, dins *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II (Abadia de Montserrat, 1989), pp. 267-289.

(5) Aquestes informacions, no aprofitades per cap investigador modern, es troben a SEGURA Y BARRERA, J.: *Morella y sus aldeas* (Morella, 1868), vol. II, pp. 156-158. Tot i així, cal destacar que el historiador, que no cita les fonts on es basa, se serví dels *Quinque Libri* del arxiprestal morellana. Tanmateix, altres afirmacions d'aquest autor semblen obeir a la més pura especulació, encara que segueix V. XIMENO (*Escritores del reyno de Valencia*, vol. II (València, Joseph Estevan Dolz, 1749) p. 162).

(6) *Vid.* ÀLVAR LÓPEZ, M.: *op. cit.*, p. 5.

(7) TEXEDOR Y BELVÍS, V.: *Repetida carrera del Sol de academias, o de la Academia de soles* (València, Juan Lorenzo Cabrera, 1659) s.p. Això de *ningú pot parlar a pams* potser fa referència a la poca estatura física de F. de la Torre, aspecte al qual també es refereix don Josep de Borja, en la *Introducción* al certamen (p. 1) (*Vid. ultra*, ÀLVAR LÓPEZ, M.: *op. cit.*, pp. 5-6).

“Don Francisco de la Torre
introduxo la academia,
y fue su canto más dulce
que el metal de las sirenas.
Escribió de lo mejor
que reservó la agudeça
y a las musas las previno
un plato de buenas letras.”⁸

Encara, al vexament escrit per don Joan de Valda, hom pot llegir un elogi al poeta de Tortosa:

“El primer redemtor de estas academias, don Francisco de la Torre, que a merced de su fértil musa salieron tantas de la opresión del encojimiento, pues parece que sin él no hubieran tenido otro remedio.”⁹

Sembla prou evident que el 1659, Francesc de la Torre ja gaudia del favor i l'admiració dels cercles cultes de la ciutat. De manera que res no té d'estrany que el 1661 hagués d'actuar com a secretari de la justa poètica que s'havia de celebrar en Santa Caterina per commemorar la col·locació dels vint-i-quatre cossos sants de màrtirs romans que s'havien traslladat a València. Mossén Joaquim Ayerdi, al seu dietari, diu:

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

“Per a dita festa estava prevenguda una justa poètica, de la qual eren juches los insignes senyors jurats de València, y secretari don Francisco de la Torre, cavaller de l'àbit de Calatrava, cathalà de nació, de la ciutat de Tortosa. Y per quant estava pres –com se digué arrere– per la mort del doctor Sabata, per lo qual fonch forçós ell nomenar altra persona en son lloch per a dita festa, y nomenà al dotor don Juan de Balda, dotor en drets y advocat de la ciutat.”¹⁰

A Francesc de la Torre se l'acusava d'un obtenebrat crim, que sembla que no va cometre, segons Ayerdi. El dietarista, arrere, l'anomena Juan de la Torre, però és evident que es tracta del mateix home, ja que afegeix: “cayaller cathalà de l'àbit de Calatrava, que vivia en València a ocasió que era diputat, y vivia en lo carrer de la Sequiola.” Fa la impressió que Ayerdi escriu –redacta definitivament– aquestes línies alguns anys després dels esdeveniments, perquè, en referir-se a dues dones que foren les veritables assassines, diu que “estigueren anys preses”.¹¹ La justa poètica, amb tot, no arribà a celebrar-se la data prevista, ja que es rebé a València la nova de la malaltia

(8) *Ibid*, s.p.

(9) *Ibid*, p. 65.

(10) AYERDI, J.: *Notícies de València i son regne* (Biblioteca Universitària de València (a partir d'ara, B.U.V.), ms. 59) f. 18 r.

(11) *Ibid*, f. 13 r.

del príncep Felip Pròsper i la festa s'ajornà fins al vint de novembre d'aquell mateix any 1661, "y fonch secretari don Juan de Balda—asò se entén que lligqué per don Francisco de la Torre, de qui era tota la conpostura de la introducció".¹² Tres dies després, a petició dels diputats del regne, el virrei concedia que de la Torre eixís de la presó, però arrestat a casa seua.¹³ Tornarem, en comentar els poemes que són la base d'aquest treball, a parlar d'aquesta justa poètica, de la presó de Francesc de la Torre, de Joan de Valda, i de Felip Pròsper.

Respecte a l'activitat literària de Francesc de la Torre a València, cal dir que aquesta, des del 1665 al 1674 serà gairebé ininterrompuda: relacions de celebracions festives a causa de la canonització d'un o d'altre sant; edició de certàmens poètics de caràcter religiós; publicació de poesia pròpia i, encara que no siga important, publicació de composicions poètiques en alabança d'altres autors, les quals s'incloïen en les obres d'aquests.¹⁴ Tota aquesta producció de Francesc de la Torre, a València, durant més de deu anys, i la seua vida a la capital del regne, l'obligaren a vincular-se a les opcions valencianes, per dir-ho d'alguna manera, en molts aspectes. Fins i tot la seua vinculació al regne de València, en instal·lar-se a Madrid, degué continuar sent forta, en tant que a la capital dels Àustries mantingué relacions amb un altre valencià i lletraferit, don Llorenç Matheu i Sanç.¹⁵

Amb tota aquesta trajectòria vital i intel·lectual, és, fins a cert punt, fàcil de comprendre l'absència de composicions en català signades per Francesc de la Torre. En primer lloc, la seua producció poètica—si més no, aquella estudiada per Àlvar López—estava orientada en la seva major part a la llengua castellana. Ultra açò, la seua primerenca relació amb les acadèmies de Saragossa i alguns dels més brillants representants culturals d'aquell país—llavors ja de llengua castellana—, com Gracian, l'inclinarien a adoptar el castellà com a vehicle d'expressió, abandonant el català matern que, per una altra part, ja feia massa temps que no era llengua de cultura—de cultura oficial. Tanmateix, és ben plausible esperar que don Francesc de la Torre parlàs català i el llegís, encara que probablement no el fes servir en cap composició seua. Però, Francesc de la Torre, malgrat la seua catalanitat, és un partidari acèrrim de la política de Felip IV i el Comte-duc, tal com ho deixa veure al seu romanç *Al entrar nuestras armas en Barcelona*, escrit durant la guerra de Secessió, on, per exemple, la veu poètica llança mots d'odi i condemna contra els enemics francesos i invasors:

“De tanta herege basura
ha quedado el país limpio,
gracias al señor don Juan
que su colada lo hizo.”¹⁷

A València, Francesc de la Torre, vinculat a la noblesa local—fortament castellanitza—, que només feia servir el català en l'administració—i no sempre—i, a nivell oral,

(12) *Ibid.*, f. 20 v.

(13) *Ibid.*, f. 21 r.

(14) Obviem donar ací el llistat de les obres literàries de Francesc de la Torre. Hom pot consultar profitosament: CARRERES ZACARÉS, S.: *Ensayo de una bibliografía de libros de fiestas celebradas en Valencia y su antiguo Reino* (València, 1946); GARCERANOS CALATAYUD, F. de A.: *Las fiestas valencianas y su expresión poética. (Siglos XVI y XVII)* (Madrid, 1949); FERRANDO FRANCÉS, A.: *Els certàmens poètics valencians* (València, 1983); EGIDO, A.: “Las academias literarias de Zaragoza en el siglo XVII”, dins *La literatura en Aragón* (Saragossa, 1984), pp. 103-128; i ÀLVAR LÓPEZ, M.: *op. cit.*

(15) *Vid.* ÀLVAR LÓPEZ, M.: *op. cit.*, p. 71, on dóna la transcripció d'una lletra de F. de la Torre que parla d'una visita al jurista valencià Matheu. Sobre l'activitat poètica d'aquest darrer: ROMEU I FIGUERAS, J.: “Poesies en català de Llorenç Matheu i Sanç, autor valencià del segle XVII”, a *Els Marges*, núm. 14 (1979), pp. 97-111, i núm. 16 (1980), pp. 65-92.

(16) *Vid.* ÀLVAR LÓPEZ, M.: *op. cit.*, pp. 58-59.

(17) *Ibid.*, p. 170.

com a llengua de tracte amb els estaments inferiors, usará la llengua castellana en compondre totes les seues obres, encara que, fidel reflex de la situació lingüística del país, no s'estiga d'incloure alguns versos en català: així, hom compta amb poesies de certamen publicades a cura seua.¹⁸ El català, en aquests cenacles, només aprofitarà per expressar la devoció popular¹⁹ i, en certa mesura, vindrà a representar el pol contrari al castellà fred i manierista de les acadèmies de la noblesa, on, de tota manera, quan la llengua nacional aparega, gairebé sempre serà emprada com un simple recurs estilístic adreçat a "vulgaritzar" el tema de la composició o bé a remarcar la seua intranscendència o jocositat. El mateix Joan de Valda, en referir-se a una composició de Marc Antoni Ortí, presentada en l'esmentada acadèmia *Repetida carrera del Sol...*, expressa el judici que li mereix aquesta llengua:

"Acudió don Marco Antonio Ortí, muy de fino patricio, dando fe de sus papeles y lengua de donde era natural, y conocí que era dulcísima valenciana, bien nacida, mas no hermosa."²⁰

Sembla que, encara que admet el tòpic de la dolçor del valencià i, fins i tot, el seu bon naixement, és, el passat gloriós que ja llavors s'identificava amb el *llemosí*,²¹ no troba el català de València adequat per expressar alguna cosa *hermosa*, a l'estil de les finors farcides de personatges mitològics i pseudònims classicitzants tan en ús en aquelles acadèmies.

Totes aquestes tendències latents a la València del XVII, es troben més o menys representades en el minso recull de poemes en català que conserva el ms. 407 del Museu Lázaro Galdiano, de Madrid, el qual, segons sembla, pertanyé a don Francesc de la Torre i Sebil. És per això que l'estudi d'aquest manuscrit i els seus textos pot ser profitós.

2. EL MANUSCRIT 407 DEL MUSEO LÁZARO GALDIANO, DE MADRID

L'estudiós Adolfo Bonilla y San Martín descrigué amb prou detall el que arribaria a ésser el ms. 407 de la Biblioteca del Museu Lázaro Galdiano, de Madrid. En aquell treball va poder explicar la procedència del còdex que havia trobat i presentà una descripció codicològica. Tanmateix, poca importància donà a les composicions en català que s'hi incloïen. Segons les seues investigacions, el manuscrit, miscel·lani, havia passat de la llibreria del marquès de Santa Cruz a la de don Antonio Cabanilles, des d'on ingressà en la col·lecció particular de don Antonio Cánovas del Castillo. Poc temps després, els llibreters madrilenys García y Rico y C^a el compraren.²² Bonilla y San Martín l'estudià l'any 1916, i no coneixem en quina data s'introduí a la col·lecció del Museu Lázaro Galdiano.²³

(18) Vid. FERRANDO FRANCÉS, A.: *op. cit.*, pp. 1033-1052.

(19) Vid. FERRANDO, A.: "La literatura popularista al País Valencià durant l'edat moderna", dins ALEMANY, R., (ed.): *Estudios de literatura catalana al País Valencià* (Alacant, 1987), pp. 55-74.

(20) TEXEADOR Y BELVÍS, V.: *op. cit.*, p. 60, encara que a l'original hom llegeix 90, per errada del tipògraf.

(21) Vid. FERRANDO FRANCÉS, A.: *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* (València, 1980), pp. 72-75; i COLOMINA I CASTANER, J.: "Notes sobre la llengua de la Decadència", dins ALEMANY, R. (ed.): *Estudios de literatura catalana al País Valencià* (Alacant, 1987), pp. 37-53.

(22) Vid. BONILLA Y SAN MARTÍN, A.: "Un manuscrito inédito del siglo XVII: con dos cartas de Baltasar Gracián", *Revista crítica Hispano-americana* (1916), pp. 3-17.

(23) El número d'inventari és 14.734/3=lligall 197-2.

El 1976, el professor Antonio Rodríguez-Moñino havia fullejat el manuscrit, tot fent constar, al primer foli, algunes informacions:

"El 29 de setiembre de 1976 advierte [Antonio Rodríguez-Moñino] que la numeración a lápiz salta del número 3 al 12. Corresponde a unos villancicos que se cantaron en los maitines de los Reyes que se cantaron en la Santa Iglesia [...] del Pilar [...] de Zaragoza, 1662".²⁴

Rodríguez-Moñino no posà massa atenció en el manuscrit, però, també és cert que no li interessava gaire el poeta tortosí.²⁵

El ms. 407 és un tom de "Papeles varios", de mides 315 x 220 mm. Conté i + 159 + iv ff. Al full 77 v. es pot llegir: "Papeles y cartas mías y de otros ingenios". Hom pot creure certament que "mías" es refereix al fet que són de Francesc de la Torre. El contingut del còdex està format per cartes personals, vexaments d'acadèmia, poesies i altra documentació referida al poeta de Tortosa o relacionada amb ell d'una o d'altra manera. Tot és en castellà fins al full 122, on comencen a aparèixer poemes en català –deu, que són els que ací hem transcrit, a més d'un altre, en castellà, que exalta la figura de Francesc de la Torre. Llevat d'un romanç signat per Miquel Serres, la resta se'ns presenten com anònims, encara que, com veurem, hem pogut identificar, en alguns casos, llur autoria. Juntament a aquestes deu poesies en català, als fulls 142-145 hi ha

cinque composicions del rector de Vallfogona.²⁶

Pel que fa a les onze composicions que editem, en primer lloc hom troba unes dècimes, amb glossa, en castellà, que lloen la fama literària de Francesc de la Torre (núm. I de la nostra edició). Tant aquestes com les següents, ja en català i d'una síl·laba (núm. II), són obra de fra Josep Duran. Encara que apareixen sense signar, la còpia d'una lletra d'aquest, datada a Horta, el 10 de març de 1656, ens ho declara:

"El ser jo tan capellán de vuestra merced y apasionado de las prendas de don Francisco de la Torre, brindo a mi gusto, para el ratiko de empleo que va aquí, en que en un mismo sacrificio haré muchas ofrendas: reconocer a don Francisco por quien es, lizongear a su contento de vuestra merced y lograr al mío; ahunque no ignoro que pinzel tan basto más proprio es para tiznar que proporcionado para pintar delgadas lustres. Pero también sé que las faltas de entendimiento las supla la voluntad."²⁷

Encara més avall, i en una mena de post-scriptum, fra Josep Duran demana al seu interlocutor que "en caso se ofresca oportuna ocasión, me haga favor de pedir a don

(24) Biblioteca del Museo Lázaro Galdiano (a partir d'ara, B.M.L.G.), ms. 407, f. 1.

(25) Vid. DELA TORRE, F.: *Breve delectación de romances varios: sacados de diversos autores (Málaga, 1668)* (València, 1963), on a la nota bibliogràfica d'Antonio Rodríguez-Moñino, es diu: "Sólo me queda por ver si el caballero alcantarino Don Francisco de la Torre, a quien se atribuyen los dos romances a la muerte de Felipe IV. Poeta conocido en aquel tiempo, residente en Valencia, bien pudo ser el responsable de tan mediana obra: quede para los que estudien su poesía la decisión del problema" (pp. XVIII-XIX).

(26) Les composicions de Vicenç Garcia són les dècimes *A unes sabates y tapins que se imbiaren a una religiosa* i *A unes llàgrimes*, el romanç *A uns ulls* i dos sonets que comencen "Brama ocupat de rabioses penes" i "Ara abaxes la vista vers la inunda". No les editem ací, però, perquè això suposaria entrar de ple en un altre tema i perquè esperem veure-les aviat en l'edició de l'obra completa del rector de Vallfogona que prepara el doctor Albert Rossich.

(27) B.M.L.G., ms. 407, f. 123 r.

Francisco unas liras sentidas o funestas". Tot just darrere d'aquest full, però de lletra diferent, hom troba cinc dècimes en castellà, dues en català (núm. III) i un sonet i un tercet en castellà, tots els quals versos estan adreçats al ja esmentat fra Josep Duran, el nom del qual, en acròstic o d'altres maneres, hi apareix. A més, hom afegí la *Respuesta a la carta*, on Pallarés, rector, signa, i no data, una breu nota on declara presentar a fra Josep Duran aquells poemes seus com "*mis flores secas d'este mi agostado prado*".²⁸

No hem trobat, a les bibliografies catalanes en ús, cap informació sobre fra Josep Duran ni sobre el rector Pallarés. Potser el primer fos frare de la comunitat de la Vall d'Hebron, ja que data la seua lletra a Horta. Tanmateix, el rector Pallarés, en una de les dècimes castellanes que li dedica, esmenta la *religión seráfica* que hom sempre identifica amb l'orde de Sant Francesc. D'altra banda, la catalanitat del rector Pallarés ve confirmada en declarar que els seus versos són en català, afirmació impossible en un valencià del xvii.²⁹

Després d'aquestes peces de circumstàncies i d'escàs interès literari, hom troba dos romanços anònims (núms. IV i V), encara que a la fi del primer apareix una signatura molt ben ratllada: el to una mica satíric, potser recomanava l'anonimat. Aquests dos romanços estan escrits a la manera de col·loquis i en ells participen dos interlocutors, els quals parlen sobre el naixement d'un príncep hereu de la corona espanyola: el quart fill de Felip III d'Aragó, IV de Castella. Sense cap dubte, aquestes composicions foren escrites per festejar públicament el naixement de l'hereu, i anaven acompanyades –en el lloc on s'exposaren– d'un jeroglífic on "estava pintado un poso, un posal arriba y la sogá dentro el poso, significando que baxo avía otro. Desía arriba: Quasi aque diabolm", i un cartell on podia llegir-se una lletra.

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

"Degueren-se de encontrar,
pues que és tal la destroça
que un príncep baixa a la foça
puchan un altre a reynar."³⁰

Ambdós romanços fan referència al naixement del futur Carles II (1661), el qual vingué al món uns quants dies després de la mort del seu germà Felip Pròsper. És el dietarista mossén Joaquim Ayerdi qui ens assabenta de les festes que les autoritats civils i eclesiàstiques de València dedicaren a commemorar la naixença d'aquell poc afortunat infant, durant tot el mes de novembre. Encara, sabem també que la *festa de gràcies* ordenada pel virrei i la Reial Audiència, es féu a l'església del convent dels dominics.³¹ El dietarista no esmenta jeroglífics en les parets del temple; tanmateix, no és gens difícil suposar-los en una festa barroca com aquesta.³² A més, sembla ben plausible relacionar aquest dos romanços amb la dita festa, en tant que en un d'ells s'esmenta a sant Domènec i se'l relaciona emblemàticament amb el nounat (núm. IV, vv, 45-49). Francesc de la Torre, alliberat de la seua injusta presó, a instàncies dels

(28) *Ibid.*, f. 123 v.

(29) Vid. COLOMINA I CASTAÑER, J.: *op. cit.*, esp. pp. 37-42.

(30) B.M.L.G., ms. 407, f. 131 v.

(31) AYERDI, J.: *op. cit.*, *Segon libre...* ff. 20 r, 23 v, i esp. f. 21 v. Vegeu també MAURA, D. de: *Vida y reinado de Carlos II*. 2 vols. (Madrid, 1954), vol. I, pp. 18-19.

(32) Sobre aquest tipus de manifestacions, al segle xvii, i especialment sobre les festes immaculistes de 1662, vid. PEDRAZA, P.: *Barroco efímero en Valencia* (València, 1978).

diputats i per mercé del virrei –com ja hem dit–, tot aprofitant l'avinentesa d'aquest gojós naixement, alguna cosa tindria a veure amb aquesta festa, i potser la seua intenció fóra descriure-la, com ja havia fet amb d'altres, i com ja havien encomanat el virrei i la ciutat de València amb les celebracions del naixement del llavors difunt príncep Felip Pròsper, el 1657.³³ Res no ens indica, per contra, qui fou l'autor o els autors d'aquests romanços.

La sisena de les composicions que apareixen al ms. 407 de la Biblioteca del Museu Lázaro Galdiano és, certament, la que presenta un major interès, des del nostre punt de vista (núm. VI). Es tracta d'un extens romanç de vuit-cents versos, sense títol, i que apareix anònim. En ell, hom tracta de dirimir, en una mena de *procés* –aprofitant la terminologia que dóna el seu autor (v. 522)–, si és adient que la monja Maciana, protagonista del llarg poema, vaja a Mallorca per tal de fundar un convent de monges recol·lectes. A aquesta monja, model dels més insospitats defectes que algú podria imaginar en una dona de religió –des d'hermafrodita a lletja, poc assenyada i tartamuda–, se n'oposa, en un moment donat del romanç, una altra –virtuosa i bella– que és l'enamorada del versaire (vv. 569-612). A la fi, i malgrat tots els desavantatges que hom addueix en contra de l'obra fundadora de Maciana, el poeta es declara a favor d'aquesta.

El text, no exempt de gràcia en alguns moments i farcit de girs de caràcter popular –en el pla lingüístic– i d'imatges de la vida quotidiana, és, ja ho hem dit, el més atractiu del recull. Els diversos *valencianismes* lingüístics (desinència de la primera persona del singular del present d'indicatiu –encara que en una ocasió aparega en –o, potser per errada del copista, més avesat a escriure en castella (v. 158)–, abundància dels diminutius en –et, grafies indicatives d'apitxaments, etc.), així com les referències al Micalet, o al barranc del Carraixet, ens obliguen a situar el seu autor a València. Una dada, oferida pel mateix autor, ens pot aproximar a la data de composició del text: tot prescindint del caràcter *divertit* del romanç, i de l'al·lusió a una monja a qui l'autor adreça el seu afecte –aspectes que podrien situar la composició en qualsevol de les tertúlies, públiques o privades, de qualsevol convent femení (?)–,³⁴ la idea d'una fundació a Mallorca, potser cal relacionar-la amb el problema dels xuetes. Un problema que assolí el seu punt àlgid, al segle XVII, l'any 1679, amb la celebració d'actes de fe.³⁵ En aqueix sentit, l'autor diu, tot referint-se a Maciana (vv. 286-289):

“... ¿de quin juheu
guan[y]arà la voluntat
aqueste introït tan leig?”

Per una altra part, cal advertir que en algunes imatges l'autor arriba a la grolleria més crua, sobretot en servir-se d'al·lusions escatològiques que, tal vegada, hom hauria de relacionar amb les preferències de l'època –i només recordar, ací, el *Tractat del pet*, del valencià pare Mulet³⁶ o aquelles altres del català rector de Vallfogona.³⁷

(33) El llibre de festes, editat a cura de Llorenç Matheu i Sanç, amb el qual, com ja hem dit (vid. *supra*, nota 15) també es relaciona Francesc de la Torre, duu per títol: *Relación de las festivas demostraciones que el ilustrissimo y excellentissimo señor duque de Montalto y de Bivona (...) virrey y capitán general en el reyno de Valencia (...), reyno y ciudad hizieron por el feliz alumbramiento de la reyna nuestra señora, dándonos el príncipe deseado. Sacada de una carta que escribe el doctor Lorenzo Matheu y Sanz (...) al señor don Lorenzo Ramírez de Prado (...)* (València, Bernardo Nogués, 1658). (Vid. CARRERES ZACARÉS, F.: *op. cit.*, pp. 168-269).

(34) En un moment determinat, l'autor sembla que s'adreça a un auditori de *reverents* (v. 364).

(35) Sobre aquest aspecte, vid. BRAUNSTEIN, B.: *Els xuetes de Mallorca* (Barcelona, 1976), pp. 111-164.

(36) Fóra atrevit atribuir, d'entrada, aquest romanç a l'esmentat Mulet, ja que, amb els moments àlgids del problema xueta (1679), les dates no s'ajusten (Francesc Mulet morí el 1675). Si hom prescindeix d'açò, podem considerar els tres versos al·ludits no específics del puntual problema mallorquí, sinó reflex d'una creença popular. A més, val la pena notar diferents coincidències d'estil entre el *Tractat del pet* (utilitzem l'edició de LOMBART, C.: *Obres antigues compostes segons antiga, general y molt rahonable tradició pel pare Francesch Mulet fratre profés dominico* (València, 1876) i el romanç de la monja Maciana: el v. 5 del *Tractat* fa “asentats uns nota[n]dets” i el v. 6 del nostre romanç fa “assentaré uns notandets”; es repeteix l'estructura d'estrofes que s'inicien amb “Nota primer, Nota en seguida, Nota tercer...” / “Nota que, Nota ara, ...”; hi apareix, en ambdós casos, el recurs d'usar mots

llatins, per tal d'iniciar argumentacions: *probatum, ergo, atque*. A tot açò hauríem d'afegir el regust escatològic del romanç de Maciana –en alguns passatges–, i caldria advertir una curiosa coincidència: a Francesc Mulet se li atribueix una obra titulada *Qüestió moral* (vid. FERRANDO, A.: “La literatura popularista...” p. 60, i BELLVER, R.: *El “Pare” Mulet (1624-1675), un enigma desvelado* (València, 1989), pp. 15-28, i pp. 32-33 on l'autor identifica aquesta obra amb un tractat de teologia), i el primer vers del nostre romanç fa: *Qüestió única moral* (i al ms. les lletres són més grans i grosses). A més, altres composicions de Mulet –o atribuïdes– es titulen: *Décimas de una monja al P. Mulet*, *Respuesta del M.R.P.Fr. Francisco Mulet* (BELLVER, R.: op. cit., pp. 21-22). I, en acabar el romanç de Maciana, hom pot llegir: *Décimas a una amiga de Maciana, tal como ella es. Se dice que tiene como un dátil, la qual se sintió de estos versos* –i comença, en català, però–: “*Los enuys de Gavalda...*”. Ara bé, cal advertir que el nostre romanç no es pot llegir la resta. Darrerament, hom hauria de considerar la possibilitat que aquest text s'escrigués després de la mort del pare Mulet i se li atribuís posteriorment, més encara si es tenen en compte les suggerències de FUSTER, J.: *La Decadència al País Valencià* (Barcelona, 1985) pp. 22-26 i 93-99, on es parla de la possibilitat que algunes obres atribuïdes al pare Mulet siguin apòcrifes. Potser, al remat, totes les nostres reflexions es puguin reduir a una sèrie d'interessants coincidències.

(37) Vid. COMAS, A.: *Història de la literatura catalana*, vol. IV (Barcelona, 1985), pp. 503-504.

(38) Agraïm la informació sobre Pere Jacint Morlà al Dr. Antoni Ferrando i Francés, el qual prepara actualment l'edició crítica de l'obra completa d'aquest important autor del Barroc valencià. Al-

Després d'aquesta llarguíssima tirallonga de versos, ens apareixen tres composicions (núms. VII, VIII, i IX) del poeta valencià Pere Jacint Morlà († 1656).³⁸ La primera, intitulada *A lo que succehí la nit de torneo en lo cassament del marquès de Los Veles*, que a la còpia que estudiem se'ns presenta com anònima, sembla que és, en realitat, un romanç que parla de les aventures amoroses de l'ama d'un capellà, i que s'incloïa al ms. 666 de la Biblioteca Universitària de València. Actualment només en resten els dos primers versos, que són gairebé idèntics als de la còpia que editem. Això, i el fet que el ms. de València el titule *Al retiro y onestitat de un ama de un capellà* –tema que realment tracta–, i afegisca: de *mossén Morlà*, ens inclina a acceptar-lo com seu. És ben possible, però, que Morlà redactàs aquest romanç per entretenir l'auditori del sarau que se celebrà el 1633 per tal de festejar les noces dels marquesos de Los Vélez, a València.³⁹

La composició núm. VIII del nostre recull és un altre text de mossén Morlà. Al ms. que pertany a Francesc de la Torre hom la titula *Qüentet* i se'ns presenta, una altra vegada, anònima. Al ja esmentat ms. 666, el text s'inclou dins una llarga i interessantíssima composició anomenada *Lo portal dels Jueus*. Els vint-i-set versos del *Qüentet* descriuen una divertida escena de llit –d'un llit on dormen un matrimoni i un fill d'aquells.⁴⁰

La tercera de les peces de Morlà (núm. IX) forma part del *Coloqui en la festa de sent Jusep* recitat –o escrit, potser– entre aquell i un tal Garí, en el qual, Pere Jacint Morlà diu al seu interlocutor: “Ocha'm pues aqueste cuento/ que ací ve molt a propòsit” i segueix amb el versos que el ms. 407 de Madrid titula: *Dos lemanes se secan en un Cugullada, per falta de aigua; lo un tenia una hereta y lo altre, dos fanecades de terra*.⁴¹

La penúltima de les composicions poètiques que editem, aquesta signada pel prevere Miquel Serres, és un romanç presentat a la justa poètica convocada per la parròquia de Santa Caterina, amb motiu de la col·locació dels vint-i-quatre cossos de sants màrtirs en aquella parròquia, i del qual, com ja hem dit més amunt, fou secretari. Francesc de la Torre, encara que el seu lloc l'ocupà el seu amic Joan de Valda perquè el tortosí es trobava a la presó.⁴² El romanç, de cent seixanta versos, descriu les festes i s'inscriu en la línia d'altres composicions d'aquest autor.⁴³

Darrerament, un romanç de circumstàncies, anònim, però de possible procedència catalana, tal com tot seguit argumentarem, clou la col·lecció (núm. XI). Aquesta peça, llegida per un monjo d'un cenobi on hi havia abat, fou redactada per donar l'enhorabona al ja esmentat Joan de Valda,⁴⁴ en casar-se aquest amb la viuda Isabel de Sitges, mare de tres fills, dos xiques i un tal Ponet (vv. 105-112). El fet que al nóvio se'l considere valencià (v. 127), per oposició a la nacionalitat de la núvia, ja ens indicaria l'origen d'aquest text, una mica lleuger i d'escassa vàlua literària. Encara, hi ha certes peculiaritats lingüístiques (l'ús de la desinència –o per a la primera persona del present d'indicatiu –*dono*, v. 31–; les desinències de la tercera persona de l'imperfet –*vulle*, v.

38; *faltave*, v. 46; *mordie*, v. 78–; així com l’elisió d’algunes –r finals –*primé*, v. 47; etc.) que ens el situen en l’àmbit del català nord-occidental.⁴⁵

Tot plegat, el recull de poesies en català del ms. 407 de la Biblioteca del Museu Lázaro Galdiano, de Madrid, que va pertànyer a don Francesc de la Torre i Sebil, és fidel reflex, si més no, d’uns determinats trets. En primer lloc, d’un ambient catalanitzant en el qual es va moure el poeta tortosí, de qui, d’altra banda, no es coneixen composicions en la seua llengua materna. Un ambient que, ben clarament, reservava la llengua nacional a tractar uns temes específics. Així, constatem poesies de circumstàncies, composicions religioses destinades a participar en certàmens, de regust popular, i, allò que és més important, poesia satírica. Només aquesta darrera –influïda pel conceptisme castellà– té, al nostre parer, alguna volada, encara que en el seu gènere. En segon lloc, les composicions catalanes aplegades en aquest manuscrit mostren la relació dels seus autors –o dels esdeveniments que les generen– amb Francesc de la Torre i, en altres casos, la consideració i el prestigi de què en aquell moment gaudien els textos de Morlà, Mulet (?) i Vallfogona, molts dels quals circulaven anònims en manuscrits com aquest.

En darrer lloc, Francesc de la Torre, a causa de la seua peculiar activitat dispersa entre els regnes de València i Aragó, i de la seua catalanitat de naixement, esdevé nexe i punt de relació entre allò que hom feia a València, Saragossa i Barcelona. Almenys tenia amics en cadascun d’aquests països, i, especialment a Catalunya, la seua fama de traductor i poeta encara perdurava a les portes del segle XVIII.⁴⁶

gues de les seues peces, però, ja les ha publicades (Vid. FERRANDO FRANCÉS, A.: *Els certàmens...* pp. 987-1005; i *idem*: “La literatura popularista...” pp. 69-71).

(39) Donem en nota els versos del ms. 666 de la B.U.V. (Vid. núm. VII, vv. 1-2). Del sarau celebrat per festejar el casament dels marquesos de Los Vélez se’n féu una relació: TRISTAN DEL PINELL, P.: *Estafermo en las nupciales fiestas de los excelentísimos señores marqueses de los Vélez, virreyes de Valencia* (València, Juan Bautista Marzal, 1633) (CARRERES ZACARÉS, S.: *op. cit.*, p. 253; el fet que aquest investigador no tingués a les mans l’esmentada obra, ens impedeix de saber si s’hi incloïen composicions poètiques i, entre elles, alguna de mossén Morlà).

(40) A l’edició del text donem les variants del ms. 666 de la B.U.V.

(41) També en aquest cas indiquem les variants del ms. 666, en nota.

(42) El dietarista mossén Joaquín Ayerdi encara ens diu que la justia no es feu a l’Església, per motiu del dol públic a causa de la mort del príncep Felip Pròsper i “no volent lo senyor arquebisbe es fes en la iglesia per les moltes rialles y indesències que sol aver en semblants actes, es féu en la Lloncha dels Mercaders” (AYERDI, J.: *op. cit.*, *Segon libre...*, f. 20 v.).

(43) Sobre Miquel Serres i Valls, vid. FERRANDO FRANCÉS, A.: *Els certàmens...*, pp. 1033-1035, 1039-1041, 1046-1049, 1052-1054, i 1071-1072, on s’inclou l’edició de la seua poesia de certamen en català.

(44) Malgrat que el romanç no esmenta el seu nom de fonts, hom el pot identificar perquè diu que és “pràtich en dret” (v. 44), i sabem que Joan de Valda (1612-1668) fou doctor en lleis, advocat del municipi de València i secretari d’aquesta ciutat des del 1661 (Vid.

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Millikin University, Decatur, Illinois, EUA

Vicent Josep Escartí

Universitat de València

Gran Enciclopèdia Catalana, s. v. Valda). Joan de Valda fou el redactor del llibre de les festes immaculistes celebrades a València el 1662: *Solenes fiestas que celebró Valencia a la Inmaculada Concepción de la Virgen María* (València, Gerónimo Vilagrassa, 1663). En aquest llibre s'insereixen composicions de F. de la Torre i del seu fill, Joan de la Torre i Grau, tot lloant l'autor i l'obra, la qual cosa demostra la seua relació (Vid. RIBELLES COMÍN, J.: *Bibliografía de la lengua valenciana*. T. III (Madrid, 1939) pp. 253-262).

(45) El fet que apareguen plurals com *fillas* i *didass* (vv. 34 i 35) es deu, sense dubte, a un copista acostumat a escriure en castellà, ja que, la resta del poema no sol confondre les vocals àtones.

(46) Vid. Apèndixs I i II.

[TEXTOS] *

[f. 122 r.]

[I]¹

Si don Francisco la Torre
tanto su fama derrama,
escóndasse qualquier fama
y a su lado el nombre borre.

Glosa

Grandes corren las campañas,
monstruos de poezía:
de Mediana la viva fantasía;
Góngora, cuyas hazañas
y de López, doran las Españas (5)
con inmortal renombre.
Pues a tanta fama y nombre,
¿será possible algún hombre
que sus lustrosos lauros borre?
Sí, don Francisco la Torre. (10)

(*) En la present transcripció, hem respectat al màxim l'original, regularitzant només l'ús de u i v. Hem desenvolupat sempre el dígraf ny, i hem introduït els signes de puntuació i accentuació del català modern per facilitar-ne la lectura. El punt volat representa les elisions que actualment no tenen representació gràfica.

(1) Aquesta composició, il·l. núm. II, són de fra Josep Duran (vid. *supra*, pp. 64-65).

Alentada tubieron su fineza
 en muy colmados asuntos;
 mas d'este Fénix la destreza
 es tal que parte con viveza
 un cabello en dies mil puntos. (15)

Ya Castilla por su Athlante
 le confiessa toda y le acclama,
 y desde poniente a levante
 rinden tributos a su fama:
 ¡Tanto su fama derrama! (20)

Y si en nuestro firmamento
 resplandecen ellos como estrellas,
 traspasa sus luces bellas
 y de Icaro el portento,
 fixando en el sol su assiento. (25)

O es el mismo sol que, luminoso,
 a la estrella que más se inflama
 offusca y beve su lucir glorioso,
 y corrida, a las demás clama:
 ¡Escóndasse qualquier fama! (30)

Raudales hondos agotó su pluma,
 pero la de Torre es el tridente
 que de océanos dominó la espuma.
 Y en ella, como en una suma,
 en alto grado y eminente, (35)

se contiene la más fina ambrozía,
 y tanto por su temple corre
 que, si no quiere correrse, l'alta fantazía
 vassallages pague a su primacia
 y a su lado el nombre borre.² (40)

(2) Alf. 122 v. apareix la següent
 dècima, seguida per aquesta
 anotació: *Esta dècima es en lugar
 de la quarta, que parece mejor que
 no aquella.*

Torre tan alta y prodigiosa,*
 tan particular y de tal trage
 que a las alturas de su homenaje
 ni la vista llega presuntuosa;
 donde Minerva, rica diosa, (35)
 su arario puso y su thesoro.
 A los quilates de tan fio oro,
 a tan poderosa y rica Torre,
 sujétasse ya qualquier decoro
 y a su lado el nombre borre. (40)

* Ratllat: portentosa.

[f, 122.v]

[II]

Un hom que té son seny gran
 y té lo seu nom molt alt,
 sent est prat de si molt falt:
 sos dirs tal ser dar li van

que los nats may tal vist han. (5)
 Franch és lo seu nom de font
 y tan llarc en son dir bé
 que lo quant jo may dir sé,
 pues al molt alt de son front
 sols y bast jo ab la fe. (10)

Si u vull dir –ja sé que·m pert
 lo va de mon tan flac dir–,
 per no ser vist de cap vert,
 més val que no don lo tir,
 que si·l don curt y no sert. (15)
 Deix, donchs, a part, son gran cap,
 que lo dir en lo llarc curt,
 és fer, a sas grans parts, furt:
 Ja molt bé tot lo món sab
 que com ell no n'i ha cap. (20)

[f. 123 v.]

[III] ³

Dècimes en català, de una sílaba.

Lo mal seny que prest vol dar
 lo colp dins lo lloch que deu,
 no pot fer res, que ab temps breus
 és sert que à de ser molt car, (5)
 com si no fos dins la mar
 dels senys, que sos chants fan bé
 dir prest: lo que no és molt bé
 no pot ser si no molt mal.
 Tinch per sert que per lo qual
 tinch un gran dany que yo·l sé. (10)

A l'hom que té lo cap dur,
 en son lloch prest dirli an
 que molt prest lo man ser blan

(3) L'autor d'aquestes dècimes
 fou el rector Pallarés (*vid. supra*
 p. 65).

y que de ell may pus se'n cur.
Lo cap seu és sert molt pur (5)
y lo seu seny és molt gran
y lo *Du-* no és en lo *-ran*,
pues ton seny tan ben fet és
que mai pus s'i pot dir més,
pues que-l nom Joseph Duran. (10)

[f, 130 r.]

[IV]

Desmayada estava Espanya,
sens força per a plorar,
que un suspir a altre suspir
impedit tenia el pas.

Lo cor estava cubert (5)
y en cubrir-se no va errar,
en presència del seu rey
sent de Espanya el dolor gran.

Naixqué el príncep, tornà Espanya.
Luego el pual ple és senyal (10)
del príncep viu que, com l'aigua,
torna a Espanya del desmay.

Primero: ¿No és la alegria y lo goig
de Espanya el príncep flamant?
Pues yo hoí, al nàixer, que dien (15)
del rey alguns oficials:

"Nuestro goso está en el poso."
Luego, segons lo refrayn,
en lo pual que està dins
està el príncep viu pintat. (20)

Segundo: A, bovet! Tu no as entés
sobre què aquell refrayn cau.

¡A fe que els tals portarien
lo vestit ben esgarrat!

Sàpies que per dol del príncep (25)
vayeta avien de dar,
y aquells vestits que tenien
tantes boques com forats,

clamaven al verdader, (30)
y com an quedat en blanch,
que es féu vaya la vayeta,
dirien aquell refrayn

de nuestro goso en el poso
perquè se an quedat chelats, (35)
y en lloc de negra vayeta
par que damunt los nevà.

Mes, ya perquè el fret los pase,
capa de sol los daran, (40)
que és, ab raigs rosos y bells,
lo príncep, planeta quart.

Tot serà ara lluminàries
y tant foch artificial,
que són, per si el món se crema,
justa prevenció els puals.

És sol, y junt a Domingo, (45)
que per insígnia té el ca,
serà lo sol ardentíssim,
sol, en fi, en caniculars.

Primero:

Pues yo he pensat altra cosa, (50)
y és que aquestos dos puals
signifiquen rey y príncep
y que no los dos chermans.

Los puals per a ser bons
an de ser en tot iguals, (55)
y en ningú està copiat bé
lo rey sinó en lo fill quart.

Nou retrato fa un pintor
fins que entre el original,
y pintura pot a penes
distinguir-se qual és qual. (60)

Felip quart tingué tres prínceps,
ningú d'ells ab ell igual.
Este sí que fa parell,
que, com lo rey, pesa un quart.

Està el rey fet un rellonge: (65)
hora és ya de brinchs y salts,
que al rey, rellonge de Espanya,
avans li faltava un quart.

Segundo: Ara yo vull concluir:
Lo príncep viu és pual
ple, perquè à llevat a Espanya (70)
set que la estava abrasant.

[f. 130 v.] Era set de tenir príncep,
de tots la set general.
Però, en esta set rebolta, (75)
diré sets particulars.

Per provisió, els llogarets
per a les festes vindran;
també, per a vendre gales,
acudiran los marchants; (80)

ocasió per a que maten
la sehua set infernal,
que a tots demanen què beure
les agulles dels portals.

Chamay he vist una guarda (85)
que demanàs què menchar,
que chamay ells manifesten
dels deus tri[s]ts ventres la fam.

Quant cau en frau és perdut,

y així, per pendre-la els tals, (90)
la fam no la manifesten
perquè la fam caiga en frau.

Lo príncep ha mort la set
dels campaners escolans,
que al repicar les campanes, (95)
per lo que havien suat,

refrescaven la conciència
y, los ulls al cel clavats,
tenint lo blanch en lo ventre
pegaven enmig del blanch. (100)

Dels cerers les lluminàries,
ab la set, an acabat
de posar rasina ab cera
per a fer-la regalar.

És lo regalar les aches (105)
per a unes bolces suar,
mes, per a les dels cerers,
propísimament regals.

A la salut del nou príncep
los brindis se van tocant: (110)
¿veus si per a els taverners
lo príncep ha estat pual?

Dir als raigs de aygua perles,
plata corrent y crestalls,
es diu per los taverners, (115)
que en ells son diner en mà.

Yo els viu en la mort de l'altre
damunt dels tonells plorar
llàgrimes que perles són,
que són plata y diamants. (120)

Los sastres, ab les tisores
feren repiquets molt grans,
y fon que les espolçaven
per a fer millors retalls.

Ab les miches alnes feren (125)
 los botiguers altre tant,
 que pegant fort sempre es menche
 y ells menchen sobre est menchat.

En fi, que tots los oficis,
 quant la ocasió els ve a les mans... (130)
 Y, si no, per a buscar-la
 tenen sinch dits en la mà.

Y com de tots lo desig,
 tenint príncep, se ha saciat,
 és per a tots, del nou príncep, (135)
 gerolífich [sic] ple un pual.

Fin

[f, 131 v.]

[V]⁴

Primer so:

Miren, de este gerolífich
 de dos pobres estudiant
 discursos que com a peixos
 van nadant en los puals.

Lo de dalt dic que és lo mort: (5)
 cortés, magnífich, galan,
 que ha fet la machor fins...
 que es pot fer entre germans.

Ha anat a buscar nou reyne,
 a buscar cetra més alt, (10)
 per a que lo que ell tenia
 lo gosara son germà.

¿As vist lo sol a migdia
 al sòl del pou retratat?
 Pués lo mort va al verdader, (15)
 lo viu té el retrato baix.

Com lo mort tingué dos fonts

(4) Abans d'iniciar-se el romanç,
 hom llegeix:

"Avia un gerolífico [sic] donde
 estava pintando un poso, un posal
 arriba y la sogá dentro el poso, sig-
 nificando que baxo avia otro. Desía
 arriba: *Quasi aque dilabimur*. La
 letra era:

Degueren-se de encontrar,
 pues que és tal la destroça
 que un príncep baixa a la foça
 puchan un altre a reynar.
 Baxo avia este romaçe, acerca el
 gerolífico (entre dos)."

de la vida, els bells crestalls
foren per a els ulls de Espanya,
que els plora, el original. (20)

La vida corre com la aigua
y, com va trobar pas franch,
a poc temps de l'altre príncep
va quedar buit lo pual.

Pues que al pual buit lo ple, (25)
cahent ell, lo pucha dalt,
és veritat tan maciça
que ella de son pes se cau.

Segundo: Pues yo dic que el pual ple (30)
és lo que dalt à puchat,
del príncep viu gerolífich;
lo de baix, del que finà.

[f. 132 r.]

[VI]

1. Qüestió única moral:
si és ben fet o no és ben fet
anar Maciana a Mallorca
fundadora de un convent.
2. Perquè anem ab claritat, (5)
assentaré uns notandets,
que com és lo assumpt tan fosch
no podrem fer res sense ells.
3. Suponch pues que ya ⁵ Maciana (10)
dich açò perquè pot ser
com ningú es recorda de ella,
que o ducte ⁶ algú ab fonament,
4. Nota que este ⁷ nom, Maciana, (15)
nom hermofrodita [sic] és:
Macià y Anna, home y dona.
Y ella em par així mateix.

(5) Ratllat: *hia*.

(6) Ratllat: *dupte* (?).

(7) Ratllat: *Mas*.

5. Ara suponch una cosa
que tinch per més que evident
que no la sap home nat,
ni tampoch la vol saber. (20)
6. Y no és molt que ningú ⁸ ho sàpia,
lo que diré ara mateix
de aquesta nostra Maciana,
pués que yo tampoch o sé.
7. Dich, pues, suponch que ella és dona, (25)
y proteste juntament,
que no sé si és home o dona,
per aquí a davant de Déu.
8. Ya sé que, contra de açò,
sol fer-se este argumentet: (30)
¿Si vosté no sap si és dona,
com pot supondre que hu és?
9. Responch que no sé si és dona,
però que o suponch molt bé,
que encara que nunca o sàpia, (35)
dich que fermament o crech.
10. Dich que o crech perquè tots saben
que tot lo que-s ⁹ creu no es veu;
per no veure, pues, si és dona,
o he de creure eternament. (40)
11. Nota ara, més, que el supondre
com a principi molt ferm
que la tal Maciana és dona,
no és per a que sia de fe.
12. Sols o fas per no provar-o, (45)
y estar voldria, primer
que no provar si ella és dona,
fet quartos en Carraxet.
13. Nota que Maciana és moncha
y que los tres vots va fer, (50)

(8) Ratllada la darrera síl·laba:
ninguna.

(9) Ratllat: *es*.

si bé diu algú que els vots
ya ¹⁰ del ventre els ¹¹ tragué fets,

14. perquè ixqué ab cara de ancila,
que és lo senyal de obedient;
de pobra, pues de tota ella (55)
ningú en donarà un diner;

15. de casta, pues ningun home,
per més que estiga replé,
li dirà què fas ahí,
si la troba en lo carrer. (60)

[f. 132 v.]

16. Nota que Naturalea,
tan complidasa la féu
que, de quant dar-li podia,
res no es dexà en lo tinter;

17. perquè va fer dels cotons (65)
selles, pestanyes, cabells,
y tirà tota la tinta
per tota ella quanta és.

18. Parla tan atropellat
que pareix que parla en grech, (70)
o pareix molí batà,
que sols trop-a-trop se entén.¹²

19. ¿An vist una ampolla de agua
que com lo coll és estret,
va fent la agua cli-cla-cloch, (75)
per qual i xirà primer?

(10) Ratllat: *hía*.

(11) Ratllat: *los*.

(12) Ratllat: *pareix*.

(13) Apareixen ratllats una pre-
posició i una conjunció, amb què
podria llegir-se, el vers: *topa en*
una y altra veu.

20. Axí mateix és Maciana:
topa una en altra veu ¹³
y grans parts de les paraules
se'n tornen al gargamell. (80)

21. Sols que la boca, per chica,

- no és la causa del tropell,
sinó el dar més vent la panxa
que una mancha de ferrer.
22. Peus y mans, en abundància: (85)
estremadísims estrema,
que els estrema no són los mals
quant lo de enmig és lo leig.
23. En lo color, en lo anar, (90)
en força, en lo corpulent,
cames, braços y altres parts,
n'i ha per a alabar a Déu.
24. Ben feta de cap a cap,
més forta que el Micalet,
naixqué per a anar per mar, (95)
pròpiament un mariner.
25. Té machor cap que un barril,
mes, si la rabosa el ves:
"O quale caput, sed cerebrum
non habet!" -diria de ell. (100)
26. Que val dir, en bon romans,
que a un cap de asse, ya tot sech,
li va dir una rabosa:
"Bell cap, mes no té servell!"
27. Ara, asentats los notandos, (105)
a les sentències anem
y, en nom de Déu, la primera
dels inquisidors pareix.
28. Los de la primer sentència
dihuen que el fundar convents (110)
Maciana és superstició,
o ol ad axò lo menys menys.
29. *Provatur*: perquè els padrins
al vicari, en lo bateig,
a l'*abrenuncias* diables, (115)
abrenuncio, dihuen ells.

-
30. De aquesta basa es seguix,
més que claríssimament,
que aquell que es val del diable
és un bruxo, un echiser. (120)
31. *Atqui*, encara que Maciana
no és dimoni verdader,
té tan pestífera cara
que un leig dimoni pareix.
32. Luego, qui es val de Maciana (125)
per a fundar un convent,
hia que no és superticiós,
ol ad axò lo menys menys.
33. *Provatur* segona volta,
y vol aqueste argument (130)
que ella, a força dels echizos,
que la elixquesen ha fet.
34. No trobam motiu algú,
útil, delectable, onest,
per a elegir a Maciana; (135)
luego força de echís és.
35. Que no és útil és ben clar,
pues és tan gran, prego Déu,
que tinch por que de un bocí
se engulliria un paller; (140)
36. ab què es veu que és perdició
y que no tindrà prou béns
per a sustentar-la a ella
quatre dies lo convent.
37. Que no és delectable és sert: (145)
¿Quin diable de deleyt
pot donar la que és retrato
del propísim barrufet?
38. Pues que no és honest motiu,
de sa boca o provaré: (150)

à dit que per un devot ¹⁴
va a Mallorca. No dich més.

39. Si dihuen que motiu bo
és veritat que no el té,
més que senta Catalina (155)
és cosa molt contingent

40. que, per traure de sa casa
aqueste pestífer cens,
achen mogut que ella vacha, (160)
y així, que no és echiz seu.

41. Contra allà vaig com un lam.
Prove que açò no val res,
y és la prova ben fundada,
pués és un texto del dret:

42. En la ley de les caraçes, (165)
en lo còdice dels leigs,
parràgrafo dels que busquen
contra luxúria remey,

43. diu que quant hu de dos hòmens
algun vil cas à comés, (170)
y no sabem qual dels dos,
que sentencien al que és leig.

44. Perquè de la mala cara
es pot argüir més bé
qualsevol vellaqueria, (175)
que del que és un angelet.

45. Veus ahí, pues, en Maciana,
lo cas aquell per aquell.
Ell se ha fet vellaqueria,
vecham ara qui deu ser. (180)

46. Pot ser echiz de Maciana,
de la elecció lo mal fet;
pot ser també de les monches
per mirar son interés.

(14) Apareix, ratllat, un mot
il·legible.

47.	¿Condennarem a les monches, que són com uns angelets, o a Maciana, que és un lam, un dimoni, un tir pedrer?	(185)
48.	Però encara que no sia, de ella sospitar devem, ¹⁵ ab què si açò no és echiz, ol ad açò lo menys menys.	(190)
49.	Va la segona sentència: No sé si és de gent del rey hu de gent de inquisició, que <i>primi occupantis</i> és.	(195)
50.	Esta diu que és sodomia fundar Maciana convents; y és lo pichor que no o prova, perquè diu que és evident.	(200)
51.	Sols posa allí, en dos paraules, un argumentet molt breu, que per a donar-li forma lo allargaré un és no és:	
52.	Voler que Maciana mostre, quant per a sí no té seny, y voler que servells done, quant ella no té servells,	(205)
53.	és molt gran bestialitat. Luego sodomia és: es seguix com una bala, més a presa que un cohet.	(210)
54.	Demés que, en quant ella fa no té gens de fonament; luego el fer-la fundadora serà lo món al revés.	(215)
55.	Luego, serà sodomia contra la natural ley,	

- anar Maciana a Mallorca
fundadora de un convent. (220)
56. Mes, ¿què tenen les que funden
espiritualment ¹⁶ fillets?
Sent, pues, ella tota cos,
sense gens de enteniment,
57. vindrà a ser com si a un monot (225)
una dona acometés,
per a fer fills racionals,
y faria monotets.
58. Luego, és molt gran sodomia,
bestialitat a no més, (230)
anar Maciana a Mallorca
fundadora de un convent.
59. És la tercera sentència
—mes és just que reparem
que la sentència tercera (235)
de rigurosa té menys—:
60. No sé yo si té Maciana
ab terceres parentesch;
sols sé yo, si no és axí,
que la sehua cara ment. (240)
61. La sentència és dels retòrichs.
Aquestos són de parer
que le fundar convents Maciana
és contra les sehues leys.
62. *Provatur*: La ley primera (245)
diu que és guanyar dels oyents
la voluntat al principi,
perquè ochen ab gust après.
63. *Atqui*, anant Maciana allà,
serà enfadar lo primer; (250)
luego serà anar Maciana
contra retòrica ley.

(16) En primer lloc, al vers,
apareix ratllat un mot: *fills* (?)

64. Que lo primer serà enfado,
o mostraré patentment:
sols per ser tan devisada
entre totes les demés, (255)
65. al desembarcar les monches,
ixirà tota la gent,
Y ixirà allí entre les altres
tan orrent despenchaleus (260)
66. com entre gosets de falda
un gosàs albelloner;
com entre conills y lebres
un exhorbitant gamell;
67. com una parra agrasera (265)
en un camp de moscatell;
com hixqué lo rey Herodes
entre tots los innocents;
68. com ix un grandíssim asse,
en una càthedra seit, (270)
sentenciant si el rosinyol
o el cucuch té millor veu.
69. Com sol ixir en les festes
que es fan el los logarets,
sent casi tots ecclesiàstichs, (275)
cap de taula el dolçayner,
70. ixirà entre les monchetes
lo ramellet macianench,
com en una sala neta
ix un grandíssim femer; (280)
71. com ix entre violetes¹⁷
un temerari bolet;
y com ix un bell bonyigo
per corona de un ramell.
72. No veuran sinó a Maciana. (285)
Digau-me, ¿de quin juheu

(17) El vers següent, copiat a la mateixa línia, i ratllat.

guan[y]arà la voluntat
aqueste introit tan leig?

73. An de pegar a fuchir;
no hi aurà ànima vivent (290)
que no fuixca com un lam
... y puto sia el darrer!
74. Luego, enviant a Maciana
a fundar aquest convent,
de retòrica no es guarda (295)
la primera de les leys,
75. que és guanyar la voluntat,
al principi, dels oyents;
ans bé es guanyarà gran odi
contra el seu tall diablesch. (300)
76. Ya va la quarta sentència,
la qual és de uns capachets.
Estos, sols de purs escrúpols
forchen lo seu fonament.
77. Dihuen que pareix molt mal (305)
que una dona de poch temps
funde convents y altres cosses,
que fan un cas indecent.
78. *Provatur*: En los antichs
ya no són tan vehements (310)
los ¹⁸ apetits sensuels,
y la sciència és molta més;
79. *atqui* la siència és forçosa
mortificació també;
luego, una chove no és bona, (315)
que de açò a penes té res.
80. *Provatur* segona volta:
de Maciana el gran tropell
fa que es menche les paraules
y no diga nom sancer. (320)

(18) Ratllat, un mot il·legible.

81. Pues, si al dar a les novícies
algun dia un bon consell,
diu que, estant allí tancades,
fuchen del món los va-i-bens;
82. ¿Serà bo que per “tancades” (325)
diga “tacades”, y que
vachen totes les novícies
més brutes que uns oliers?
83. ¿És bo que per “penitència” (330)
diga “petència”, y después,
com a machos carregats
estufen al tort y al dret?
84. Si al dir que sobre la taula
parexen bé los tapets,
de “tapets” se mencha el “ta”. (335)
¿en taula és bo lo següent?
85. ¿Serà bo, estant a la porta,
que passant lexiu ¹⁹ venent,
per ²⁰ “lexiu” los diga “exiu”,
y se’n vachen al carrer? (340)
86. ¿Serà bo que per “prudentes”
diga “pudentes”, y que
luego les novícies vachen
a umplir-se totes ²¹ de fem?
87. Luego, és cosa molt vellaca (345)
y que no me ol a peuet,
anar Maciana a Mallorca
fundadora de un convent.
88. La quinta sentència diu (350)
que Maciana és impotent
de fundar, per quant no és moncha,
perquè hermofodrita és.
89. Perquè cara, tall y forces,
clarament estan dihent

(19) Ratllat: *leix*.

(20) Ratllat: *que*.

(21) Ratllat: *plenes*.

-
- que Maciana és més que dona, (355)
pues pareix un carreter.
90. Y no sols pareix que és home,
sinó un home molt perfet,
pues per a ser-o es veu clar
que té tots los compliments. (360)
91. Per a un home ben format
los requisits sols són tres:
negre, leig, cara de gos.
Considerau, reverents,
92. si tot açò o té Maciana. (365)
Y no solament o té,
com se vulla, o axí axí,
sinó en estat eminent.
93. De què és negra du en la cara,
sempre que es riu, un cartell: (370)
los renglons són los seus morros,
són lo espai les sehues dents.
94. La legea no la prove.
Vecha-u qui o vulla saber,
y coste-li, com a mi, (375)
que em quedí fet un aquell:
95. vull dir, en la boca uberta,
fent-me les creus a parells;
y en *secula seculorum*
a ella li fiu la creu. (380)
96. Si algú vol veure si és lecha,
vacha-se'n de matinet,
tot dechú, per a que puga
degerir aquella serp.
97. Pues que té cara de gos, (385)
bé-m pareix que o provaré;

- no de podenco²² ni galgo,
ni tampoch de falderet,
98. que Maciana és més bledana:
pareix gos més marchalench, (390)
axí com un bell mostí
chovenot quant és cadell.
99. Té Maciana una carota
grosota, en un pam de greix,
los morros negres y grosos, (395)
nas carnós, ulls vellencs.²³
100. Sobre tot açò, quant parla
és bop-bop la sehua veu;
luego pareix en la cara
gos mostí, bledà, mostrench. (400)
101. Luego té per a ser home
aquells requesits tots tres:
negre, leig, cara de gos,
y açò en estat eminent.
102. Ara van les conclusions. (405)
Dich yo, pues, primerament,
que anar Maciana a Mallorca
a fundar és rebén fet.
103. Sols yo só de este sentir,
encara Martí no o sent, (410)
que, espremuda la taroncha,
la à tirada de revés.
104. Suponch, pues, que en una casa
dos cosses són menester:
lo corporal vol les forces, (415)
lo de l'esperit vol seny.
105. Suponch més, que per a entrar
dins de la barca la gent,
al coll solen carregar-se'ls
los matexos mariners. (420)

(22) Ratllat el dígraf *ch* de la fi de la paraula: *podench*.

(23) *vellencs*: al ms. *vellents*, encara que hi apareix una lletra ratllada i una *a*, sobrescrita, que ens permetria de llegir *velleants*.

106. Prove, pues, la conclusió:
És cert que bé no pareix
que a una moncha prenga al coll
un marineràs pudent;
107. y tal volta serà un moro, (425)
el qual, com li sabrà greu
dur moncha al coll, la durà
com ²⁴ si fos de lenya un feix.
108. Luego reconvé Maciana,
que és moncha de tal poder (430)
que entrarà dins de la barca
si es fa moncha al Micalet.
109. Íttem més, si vénen moros
y aremet Maciana als remes,
tinch per sert que en dos remades (435)
fuchiran de tot Alcher.
110. Íttem més, ¿allà en les obres,
per a tirar cabaçets,
pot trobar-ne una ²⁵ com ella,
si no Déu omnipotent? (440)
111. Luego, per a lo que és força,
és ben fet y rebén fet
anar Maciana a Mallorca
fundadora de un convent.
112. Per segona conclusió, (445)
é de traure lo floret
de la mehua calavera,
de més a dins dels budells.
113. Dic que el món universal
deu creure piadosament (450)
que és provable ma opinió
y que no o són les demés.
114. Prove, pues, la conclusió:
de ningun home de bé

(24) Ratllat, abans: *comd.*

(25) *una*: és el que pot llegir-se
de la paraula *ninguna*, ratllada en
la seua primera part.

- pot creure's que tinga amor (445)
a Maciana desonest;
115. perquè és contra la luxúria
efficacíssim remey;
tant que, de veure-la a soles,
sol reboldre's lo ventrell. (460)
116. Ans bé, tots dehuen pensar,
discurrint cristianament,
que ningú la podrà veure
ni pintada en la paret.
117. Luego no hi pot aver home (465)
que no crega fermament
que, perquè la volen mal,
la reprochen los de més.
118. Ni de mi hi pot aver home (470)
de discurs tan pestilent,
que entenga que per passió
a Macianota defench.
119. Luego els altres, per contraris,
no poden fer gens de fe,
hi yo, desapasionat, (475)
a soles crèdit mereixch,
120. luego el món universal
deu creure piadosament
que és provable ma opinió
y que no o són les demés. (480)
121. Ad açò responen ara,
en tant gran descrèdit meu ²⁶
que, si em ²⁷ digueren bochí,
menys fóra el meu sentiment.
122. Més volguera ser mil voltes (485)
esbirro, sag, tabaler,
alcabot, ladre, cabró,
borracho, puto, juheu;

(26) *meu* : la *u*, sobrescrita *i*,
raïllat, -*hu*.

(27) *Alms.en*, per errada del co-
pista.

123.	més volguera tenir tinya, ronya, lepra, mal francés, porcel·lanes, almorranes, lúpia en lo nas, dur braguer;	(490)
124.	més volguera ser capó, tort, coxo, cheperut, sem, y, ab barbes de cardador, tenir com a dona el mes;	(495)
125.	més volguera, en fi, penchar-me, que és dels mals lo mal darrer, per ser sucesor de Judes, que no aquestos cudolets.	(500)
126.	Dihuen, pues, que yo a Maciana sols per passió la defench, y no és açò lo pichor, sinó la rahó per què.	
127.	Diu ²⁸ que corps en corps no es piquen, jo, santíssim Sacrament! Que sols per no oir yo açò no me'n vacha a ser duler.	(505)
128.	Diu que só leig com Maciana, que en lo color som parents, pues, si és ella tota tinta, que yo só tot carboner;	(510)
129.	tal és Ali qual Badali; que los dos fem bell parell; y si corps en corps no es piquen, mal yo a ella picaré.	(515)
130.	Allà vaig com una rugla! Y que no só tan orrent com Maciana he de provar luego, al punt de fresch en fresch.	(520)
131.	A un amich li vaig legir un tros de aqueste procés	

a on la pinte, com an vist,
a la tal, divinament.

132. Y no és alabar-me el dir (525)
que bé la é pintada, pues
li pareix més lo retrato
quant més erros fa el ²⁹ pincell.
133. Vaig al cas: lo tal amic (530)
va tenir, la nit següent,
visions de tots los diables,
faunos, tigres, penchats, serps.
134. Sols per oir-la pintar (535)
va dormir tan inquiet,
ensomiant mil blasfèmies,³⁰
imaginant mil torments.
135. Pues a mi me ha vist mil voltes (540)
—y encara nadant nuhet—
y may à ensomiat faunos,
dragons, bruxes ni serpents.
136. Luego, tot allò que dista
lo pintat del verdader
—pues pintada fa visions—³¹
serà que yo més orrent.
137. Yo vull dir que yo só un fauno, (545)
que só un tigre, un leonet,
negre, leig, cara de gos:
no per això li parec.
138. Tot açò en un home és gràcia, (550)
pues fa cara de valent;
mes, a una dona li fa
una carassa de leu.
139. Si yo fóra afeminat, (555)
sent lo seu tall omenech,
com los dos declinaríem
de aquell sexo que-ns cabé,

(29) Ratllat: *lo*.

(30) Ratllat: *flas*.

(31) Aparcix ratllat, aquest vers:
y molt més, pues fa visions.

140. sí seríem pareguts,
en estar fets al revés.
Mes, ara, que ella és mal feta,
yo ben fet: no-ns parexen. (560)
141. De més que yo só polit,
só moreno, gracioset,
tinch uns ulls com a rodelles,
—que és molt poch—, com a broquers.
142. Però, no, no-m vull pintar (565)
per no omplir-me el cap de vent,
que és forçós el desvanir-me
vent-me tot quant çó, tan bell.
143. Sàpien que la mehua moncha, (570)
sobre ser com un nabet,
pareix molt als Pirineos,
en dur ropaches de neu.
144. Front y coll, tot són jasmirs;
tots los morros són clavells;
y li estan guardant lo cor (575)
de açusenes dos pomets.
145. Lo color lo an arrastrat
de Turquia els³² seus cabells,
mes, ¿a qui no se'n durà
tal bellea de un cabell? (580)
146. Les selles són corbelletes
y és lo nas lo maneguet,
que, sent la cara un jardí,
és forçós este aparell.
147. O seran uns archs les selles (585)
ab què els ulls maten la gent,
que bé es veu en lo esgarrat
que aquells ulls són bandolers.
148. Que la sehua boca és rica,
que té perles y altres béns, (590) (32) Ratllat: los.

149.	Sens dupte a ella y Maciana de huna les feren sernent: Maciana fou lo segó, la mehua moncha el floret.	(595)
150.	Ara vaig a concluir que ³³ no só leig, que és lo intent: Esta, pues, que és tota tota un ben dispost ramellet	(600)
151.	—de la mehua moncha, dic—, cada punt me està dient: “Pulidet meu, carantònies, garridàs, estel relluent,	
152.	cachorro, cara de bisbe, monot meu, lo meu mostrench; lum de les mehues lanternes, més clar que luna en lo ple.”	(605)
153.	Pues açò no pot mentir, digau-me per quin per què ella m’o avia de dir si no fóra així mateix.	(610)
154.	Luego yo no só afaram; luego yo só polidet y no só leig com Maciana, concedeix que no acabem.	(615)
155.	Mes, busquem altra rahó, que encara no estic content perquè açò de ser pulit veig ³⁴ que m’o an posat en plet.	(620)
156.	Ara yo vull concedir que, si ella és corp, yo també, mes que de picar-la a ella, no obstant això, tinc poder.	

(34) Ratllat: *vern* (?).

157. Que los corps en corps no-s piquen, (625)
 sé que és refrany verdader,
 però que tinga exepció,
 és més clar que un ull de peix.
158. En pelar un pobre corp, (630)
 perquè va en trage indecent,
 li claven asta la soca
 tots los altres corps los bechs,
159. vent que se estima tan poch
 y va fet un brivonet. (635)
 Perquè reputació tinga,
 com a corp molt cavaller,³⁵
160. li piquen en la culata,
 prop lo ull que plora femet,
 perquè tinga sanch en lo ull.
 Noramala per a ell! (640)
161. Lo corp està pregonat
 el dia que va nuet,
 y tot corp té ya licència
 de agafar-lo mort o pres.
162. Luego al corp que és un pelat (645)
 no li val lo refranyet
 de què corps en corps no es piquen,
 pues li piquen tots arreu.
163. Pues anem ara a Maciana:
 ella és corp, mes tant pobret, (650)
 tan pelat, tan repelat,
 que és lo Pelayo mateix.
164. No hi à home que li done
 jamay a qui³⁶ de l'argent,
 y el vestit, per no cubrir-la, (655)
 pense yo que es romp més prest.
165. Y no sols és corp pelat
 en cos, en roba, en diners;

(35) Ratllat: *verdader*.

(36) *a qui* : Al ms. pot llegir-se *aquo* o *a què*. La lectura, tanmateix, no sembla massa clara.

- la ànima és també pelada:
no té pèl de enteniment. (660)
166. Luego al tal corbet pelat,
per passió yo no el defenc,
ans li avia de picar,
si a la passió se atengués.
167. Ara bé, anem a respondre
als contraris arguments,
y al primer lo he de dexar,
per ma fe, fet un pollet. (665)
168. De la cara de Maciana
diu que un dimoni pareix;
yo dic que ell és lo dimoni
perquè ment y rerement. (670)
169. Dimoni és allò que tenta;
pues respongam, bachiller:
¿la carasa de Maciana
pot tentar ni al més représ? (675)
170. Luego, no serà dimoni,
ni qui es vall d'ella echizer,
ab què queda tota en terra
la ³⁷ força de l'argument. (680)
171. Anem avant, que és un pobre.
Pues lo segon, quin paper!
Res de bo troba en Maciana,
delectable, útil ni honest.
172. Este no aurà vist fer obres. (685)
No sap que hi à cabasets,
ni à vist portar algú al coll,
ni en les barques à vist remes.
173. Vecha axò y veurà si és útil,
de més a més que és deleyt;
les demés en la cama alta
y sobre ella tot lo pes. (690)

(37) Ratllat: *tota*.

174. Lo que diu que mencha molt,
diga quin inconvenient
du el menchar com un rosí, (695)
[t]reballant com un gamell.
175. Diu la segona sentència
que, voler donar servells
qui no en té, és³⁸ bestialitat.
Yo dic que més bèstia és ell. (700)
176. ¿Qui li à dit que va Maciana
en aquexos pensaments?
Ella va a cosses de força,
dexant a una part lo seny.
177. Dir que per fills racionals (705)
farà ella monotets,
és molt gran vellaqueria,
és molt gran atreviment.
178. ¿Què no saben que és machora?
¿Pues quins fills, ni lams de Déus, (710)
volen que tinga Maciana?
Les parets són sos fillets;
179. pues, portant per a la obra
teules, rachoies, taulells,
morter, cals, arena, rípio, (715)
engendrarà les parets.
180. Pues la tercera sentència,
no té cap ni sentener.
Sols repara si és molt lecha,
si és un drach o un pregadéu. (720)
181. ¿De hermosa me la examina?
No em dirà, per cap de leu,
¿va a fundar convent de monches
o a fundar algun bordell?
182. Yo vinc vé en què tots se'n fuchen. (725)
Axò és lo que pretenem,
- (38) Ratllat: és.

-
- que un convent de recoletes
que fuixen à menester.
183. ¿No à vist may en Espantall,
que és un montó de draps vells (730)
per a espantar los pardals,
enmig de un camp de forment?
184. Pues ad axò va Maciana,
a ser espantall orrent,
per a que del convent fucha (735)
asta el mateix Lucifer.
185. La sentència escrupulosa
no val, tampoc, un diner.
Diu que Maciana no és bona
perquè es dona de poc temps. (740)
186. Ment com un tremendo infame.
És vella, y tan vella que
és vella de temps futuro,
de pretèrit y present;
187. vella serà asta morir, (745)
vella fonch ya quant naixqué,
pues del ventre de sa mare
hia ixqué plena de rovell.
188. Pues de no saber parlar
no té que fer tant desdeny, (750)
que si es mencha les paraules,
hia de pa o aforrarem.
189. Més, que en moches recoletes
axò és virtut exelent;
pues si el no ³⁹ parlar és bo, (755)
no saber-o fer, molt més.
190. Y advertixc que ella no va
allà per a dar consells,
ni va a mostrar a parlar,
que si fóra, fóra en grech. (760)

(39) Ratllat: *no el*.

191. Si al dir que sobre la taula
parexen bé los tapets,
de tapets se mencha el *ta-*,
feu-li beure lo demés.
192. Lo de la quinta sentència, (765)
[...] es coneix que és un bovet,
[...] en què és hermafrodita
y que té cascabellets.
193. Digues: ¿Y les catalines, (770)
si fóra lo que tu temps,
la'n dexarien anar,
tenint ella tant de bé?
194. ¿Com vols que hi aguera cap (775)
que no fos archiu de trenchs?
¿Pareguera un hospital,
barallant-se a dos per tres!
195. ¿Com volies que medrara
y que tan grans quartos fes?
Que gall de tantes gallines
en dos dies està vell. (780)
196. lo que diu que és un mostí
y bop-bop la sehua veu,
per a pagar exes gràcies
té lo món prou ⁴⁰ diguisenys.

[f. 137 v.]

197. ¿[No] va una per pastora, (785)
perquè en tot, sempre prudent,
cuide de les ovelletes
que estaran a càrrec seu?
198. Pues si exa fa la pastora, (790)
Maciana el gos prepotent
per a guardar les ovelles
de algun lobàs carniçer.

(40) Al ms. *prop.*

199. En fi, tots queden rendits,
Maciana queda vencent.
Yo, perquè é·xit de Maciana, (795)
donant mil gràcies a Déu;
200. y que de Déu me recorde
és un milacre patent,
tenint lo cap de legees
atacat com un mosquer. (800)

Finis en 200 ⁴¹

[f. 138 v]

[VII]

*A lo que succehí la nit
de torneo, en lo cassament del
marqués de Los Veles.* ⁴²

Volgué veure la gran festa
que els cavallers lo dumenge ⁴³
feren en aquell torneo
mossén Quinze o mossén Setse.

Un capellà sens escrúpol, (5)
no com altres mingontrelles,
perquè és home molt graciós,
de bon gust y millor temple,

anà-sse'n devés del pont
y mirà, sobre unes pedres, (10)
dels cavallers les grans gales
que són vespra de molts deutes.

Però, vent que la serena
és causa de moltes febres,
perquè el catarro sol ser (15)
gran ganància per a els meches,
tornà-se'n devés de cassa,

(41) Tot seguit pot llegir-se: *Dé-simas a una amiga de Maciana, tal como ella és. Se dise que tiene como ... un dátil. La qual se sintió de estos versos: Los enugs a Gavaldana...* La resta apareix ratllat.

(42) Al ms. 666 de la B.U.V.: *Al retiro y onestitat de un ama de un capellà, de mosén Morlà.*

(43) Ms. 666 (B.U.V.): *Volgué veure les grans festes/ dels cavallers lo diumenche.*

y entre si deia el prevere:
"¡Que bon gust té la megüa ama
que no vol veure estes festes! (20)

[f, 138 v.]

Mes, fa bé; que és una santa
y sert que pot ser exemple
de casades y de viudes,
de beates y donzelles."

Mes la ama, que desichava (25)
llevar-se de males llengües,
fica dedins casa un home
que li sol tocar les tecles;

y al punt que los dos volien
fer lo "gorumbé" dels negres,
toca el prevere a la porta (30)
y ella diu: "Ay, que és mosényer!

Amaga't en lo rebost,
darrere de les taleques."
Obri la porta y ell pucha, (35)
y ella diu: "Misenyor, sente's,

y sope de bona gana,
que yo baxe baix a veure
les chulles que tinch al foch,
que tinch por que se m'i cremen." (40)

Baxà y digué-li al galan:
"Manyo meu, ix presto, vés-te'n."
Y ell respon: "No vull anar-me'n
sense dar-te per a peres."

Lo capellà, des de dalt, (45)
deia: "Pucha, que-m deseche,
¿A qui dich yo pucha prest?
¡Tu vols que yo em desespere!"

[f. 139 r.]

Y alçan-se de la cadira,
arrunçant molt bé les selles, (50)
se n'anà devés la escala
y, entre burles y entre veres,

véu un home enbolicat
entre el ama y les faldetes
que, com si fóra ella un ànet, (55)
li estava farsint lo ventre.

Lo capellà, gran figura,
posà's de prest les ulleres
y, mirant-lo tal succés,
digué, mig trist, mig alegre: (60)

"Ama, en aver acabat,
pucharàs a dar-me a beure."

Finis.

[VIII]

*Qüentet.*⁴⁴

Estant muller y marit
los dos chitats en lo llit,
als peus dormia un fillet,
al qual li deien Peret. (5)
Lo marit li diu: "Ya escampa.
Ay, muller, que em pren la rampa!
Yo vull fer-vos un minyó."
"Per çert que sou baladró
—respon ella—, y gran piteu.
¿Com voleu fer lo memeu (10)
si despert està lo chic?"
Ell al chic pega un pesich
y, vent que el chic no respon,
propet del giradecon
apunta el trencaderrum, (15)

(44) Al ms. 666 de la B.U.V.: aquest fragment forma part de la composició titulada *Lo portal dels Juheus*, i presenta els següents versos introductoris:

"¿No saps tu, vallet de estofa
lo que succehí en Moncofa?
Pues procura estar-me atent,
que, per ta vida, no ment:"

Les variants són: v. 4: *deyen*; v. 6: *que-m*; v. 9: *valadró*; v. 14: *pro-pep*; v. 15: *trencaderum*; v. 16: *puix*; v. 17: *arrogància*; v. 22: *chich*; v. 25: *cert*; v. 26: *temps*; v. 27: *chich*; v. 28: *Fransa*.

[f. 139 v]

y diu: "Pues que teniu llum,
 mirau ab quina arrogància
 entrant va Carlos en França."
 Però, a penes la muller
 li respon ab gran plaer (20)
 que bo és, per a veure, viure,
 quant lo chic se possa a riure.
 Lo pare, molt enuchat,
 diu, chiran-se de un costat:
 "Peret, digues-me, de çert, (25)
 quant temps ha que estàs despert."
 Y lo chic li respon, ab molt gran ància:
 "Des de que Carlos viu entrar en França."

Fin

[IX]

*Dos hòmens que se açotaren en Cugullada,
 per falta de aigua; lo un tenia una heret[a]
 y lo altre, dos fanecades⁴⁵ de terra.⁴⁶*

En Cugullada, estos dies,
 desichaven veure ploure,
 y, fent una proçessó
 lo vicari y los del poble,
 ixqueren dos penitents, (5)
 unànimes y concordes.
 La un portava una gran plaga,
 l'altre anava fent lo Jordi
 perquè afluxava la mà
 que li devia de coure. (10)
 Lo de la plaga digué-li:
 "Amich meu, com no ta açotes?"
 Y ell respongué, llastiman-se:
 "Les espal·les molt me cohuen."
 "¿Com pot ser això, si a penes (15)
 portes les espal·les roches?"

(45) Esmenem la lectura que ofereix el manuscrit: *fanecades*.

(46) Al ms. 666 de la B.U.V. aquest fragment forma part del *Coloqui en la festa de sent Jusep*, dialogat entre Garí i Morlà. Aquest, diu: "Ocha'm pues aqueste cuento/ que assí ve molt a propòsit" i segueix: "En Cugullada..."

Les variants que ofereix, són: v. 3: *profesó*; v. 6: *conformes*; v. 7: *L'u*; v. 8: *anaba*; v. 9: *afluxava*; v. 12: *t'asotes*; v. 17: *desmayes*; v. 18: *Deixa't*; v. 20: *masa*.

Pega't ferm y no desmaies."
"Dexa't de això, germà Nofre,
que per a dos fanecades
maça bona plaga porte." (20)

Fin

[f. 146 r]

[X]

*Romans al darer asunt,
declarant les festes.
Al premi.*

Per a referir les festes
que aquesta parròquia real
ha selebrat estos dies
a estos vint-y-quatre sants,

la gràcia de Déu inplore, (5)
y per a que tinga clar
hui lo meu eneteniment,
la llum de l'Esparit Sant.

Pasiència, senyors il·lustres,
que com tich de declarar (10)
tot lo referit, és forsa
que sia lo qüento llarch.

Lo prencipi de les festes
fonch lo dijous propasat,
comentsant-les les canpanes (15)
de la seu fent diga-dranch.

Totes areu se tocaren
y fonch al tems luego. ¡Y cuánt
que tiraren de les cordes
en les mans los escolans! (20)

Tantost que clogué la nit

comensaren a posar
tantes llums per les finestres
que·m quedí bon y pasmat.

Tanta resplandor hi avia (25)
que, avent-i molts gentils fanchs,
sens banyar-me les sabates
a casa vag aplegar.

Setje mil y quatre-sentes (30)
tentra-y-dos, si no m'engany,
foren les llums que i avia
de la parròquia en lo espai.

Los parroquians ixqueren (35)
molt adornats a cavall,
ab aches de çera blanca,
bolants de plata y plumalls.

Per la ciutat caminaren (40)
ab tronpetes y tabals,
y anaven senpre darrere
los que no anaven davant.

Lo divendres de matí
se comensà a celebrar
la festa en la seu, y luego
altres dos dies davant.⁴⁷

Dels predicadors lo docte (45)
no m'atrevig a contar,
que aquell que no entén lo ofici
molt mal pot jusgar de l'art.

Sols podré dir una cosa: (50)
que aquells vestits de morat
ab la devantera roja
dien: "¡Molt bé à predicat!"

La música y villansicos, (55)
sierto que fonch cosa gran;
però no admire la gràcia,
sent la solfa de Gracian.

(47) Ratllat, un vers il·legible
que comença: *dos dies...*

Tres dies lo altar major
fent memòria dels finats,
fins a les segones vespres
fonch lo altar de tots los sants. (60)

De allí a Santa Catalina,
en procesó general,
los portaren en lliteres
y tots anaven en alt.

[f. 146 v.]

Anava per capitana (65)
en una roca triüfal,
santa Catalina màrtir
en la roda y lo montant.

Luego el molt reverent clero,
los il·lustres capellans (70)
de aquesta ⁴⁸ insigne parròquia
venien immediats.

Una cosa me olvidava;
la creu anava davant
de la proessesó, y luego (75)
los nanos y los jagants.

Tanbé anaven uns diables,
tots vestits de colorat,
que fent rogle procuraven
que ballasen los dantsants. (80)

Les religions se seguien,
cada una de elles portant
ses andes. Y caminaven
quant no se estaven parats.

Seguien-se les parròquies, (85)
ab gran ponpa y magestat,
y lo senyor archibisbe
era entre tots lo prelat.

(48) Aquesta: al ms. *aaquesta*.

A tenta mil maravelles
estaven encortinats (90)

los carrers, ab riches teles
de domasos y brocat.

Un gran castell hi avia,
que està ferm y plantat
davant de les Madalenes, (95)
eixes monges del Mercat.

Fonch tanta la algaravia
que va moure al desparar
que, atrarant del lema,
me vag agarrar de un sant. (100)

Pues los coets boladors
com a llams del çel chillaven, ⁴⁹
bolaven tots per amunt
y esclafien per avall.

Entrí en Santa Catalina (105)
y em quedí bo y atontat,
dient: "Assò no és parròquia,
¡Esta iglécia és catedral!"

Plena de tant resplandor,
en lo ermós y lo brillant, (110)
çel me pareis lo temple
del més baix fins al més alt. ⁵⁰

Al contenplar tanta bulla,
hòmens y dones mesclats,
diguí: "Quant la gent se apreta (115)
la devoció es va exanplant."

Vint-y-quatre les capelles
eren, que en lindos altars,
al ser los sants vint-i-quatre
estigueren tants a tants. (120)

Làmines, espills, cortines,
fonts de plata, garros, plats,
plomes, coixins, reposteros,
ermosos quadros daurats; ⁵¹

(49) chillaven: al ms. *chillava*.

(50) Hi apareixen, intercalats,
dos versos ratllats i il·legibles.

(51) Ratllat: *pintats* (?).

relonges, cortines, llànties, (125)
gerolífichs ben pintats,
aches y llums per la iglécia
avia-n' i un desbarat.

[f, 147 r.]

Lo que damunt de la porta, (130)
a part de dins, a l'entrar,
estava, per vida meua,
senyors, que era cap de caps.

Dènou banderes hermoces
per damunt lo encornisat,
com aclamant la vitòria (135)
se estaven banbolegant.

Una renglera de llums
dalt, propet del treginat,
posaren per a què ixqueren (140)
les aranyes dels forats.

Últimament tanta festa,
ab tal ponpa y magestat,
tots diuen que és inpusible
veure-u los que no són nats.⁵²

Feren digous de vesprada (145)
una procesó claustral,
y en lo altar del Sacrament
colocaren tot los sants.

Hui una justa poètica
en este puesto es farà,⁵³ (150)
y entre⁵⁴ tants nobles poetes
n' i à de aver de sentenciats.

Los ingenis que an escrit,
justament se premiarian;
cada hu tindrà el que és seu, (155)
que los jutges són jurats.

Lo saler, segons me an dit,

(52) Hi apareix un reclam, perquè s'incloga ací l'estrofa següent, que es troba escrita a la fi de la pàgina, després de la signatura.

(53) Aquests dos versos, duplicats i ratllats.

(54) Ratllat: *cada hu*, paraules que corresponen a l'inici del tercer vers de l'estrofa següent.

és premi dels versos mals,
y yo, no obstant que-l mereixch,
em contentaré en la sal. (160)

El licenciado Miquel Serres, prevere.

[f, 148 r.]

[XI]

En Mercúrio transformada,
vuy de la fama la veu
sonora nos à donat
de vostre dichós susés.

Tota llengües, tota plomes (5)
escanpa per lo univers
de vostres concloses bodes
avisos segurs y serts.

Los quals, ronpent lo silenci (10)
de nostra yunta y convent,
an arribat dins les seldes
dels monges lletrats y llechs.

Que tots, al sentir la nova
de tan festiu casament,
qui rosaris, qui silicis (15)
à penjat a la paret,

y an eixit a festegar-vos.
No us espant vaigen solters,
que en las bodas del vicari (20)
lo escolà folgar-se deu.

Y com de nostra bigòrnia
al sofragi sou admés,
per no córrer en yngrat
de nostre abat reverent,

à volgut que tots isquésem (25)
ab petos y ferros vells

a dar-vos d'est matrimoni
nostre degut parabé.

Y així, en nom de nostre abat
y d'estos pares tanbé, (30)
vos lo dono, y per molts anys
viscau marit y muller.

Benigne vos concedesca
tans fills y fillas lo sel
que al criar-los falten didas (35)
y compares al bateix.

En conjugal companyia,
que los dos viscau vulle Déu,
més tems que dure un remiendo
en la capa de un pobret. (40)

Sens pendències ni porfies
confio que los dos viureu,
que bé sabreu concordar-vos
dos que sou pràtics en dret.

Mes, si acàs per avenir-vos (45)
vos faltave algun tercer,
cridau, primé que a un veí,
l'ardiaca de Sant Llorens,

que ya que en lo romiatje
que per casar-vos eu fet (50)
fonch vostra guia, és just sia⁵⁵
àrbitre de vostres plets.

Y parquè del matrimoni
és molt pesada la creu,
puix per a tota la vida (55)
als casats fa penitents,

procurau portar la vostra
entre los dos yguament;
no us escuseu vós per flach
per carregar a Ysabel. (60)

(55) Segueix, ratllat: *és just sia*.

Y encara que vós sou home
molt ben versat en les lleis
y podeu, ans que yo a vós,
a mi donar-me consells,

ab tot, parquè en lo excercisi (65)
que ab vostra muller fareu
no us perdau per molt novato,
vull dar-vos uns documents.

No foguós en la estacada (70)
de vostres amors entreu,
parquè cavall que molt corre,
o rebenta o s'enflaqueix.

[f. 148 v]

Mes, una volta arrancat,
la carrera no deixeu,
que la nóvia és alta y grossa (75)
y ya sab lo que à de fer;

y si, yndòmita a la espuela,
acàs mordie lo fre,
ya que no mudeu de brida,
deteniu-la ab un revés. (80)

No senpre que-l tems vos brinde
al mar de vostres plaers
fieu arriscat la vela
de vostre fràgil vaixell,

parquè a voltes sol negar-lo (85)
una mudança de vent,
ab perill de derrotar-te
lo pilot y mariners.

No us doneu presa en fer la obra, (90)
anau poquet a poquet,
que és ynpossible trobar-se
de aqueix pou lo fonament.

Sosega[u]-vos lo apetit
no-l deixeu anar través,

que llança que molt sorolla
mai aserta lo estaferm. (95)

Y si acàs faltaven forses
a pagar lo que deveu,
dona[u]-vos molt bon recapte
per seguí lo galliner. (100)

Olvidau vida pasada,
retirau-vos de festeixs,
que és bé que mude ⁵⁶ de vida
qui à mudad tant de estament.

Del xigh y de les dos xiques (105)
amorós pare au de ser,
tractant-los ab lo carinyo
que sa poca edad mereix,

que, puix aquesta diòsesi
paternitat vos digué, (110)
que la ensenyareu espera
a ⁵⁷ les xiques y Ponet.

Y vós, misenyora Sitges,
—que ya Valda vos direm,
puix de eixa citga a la porta, (115)
eixa valda y aveu mès—,

ya que sou tan poderosa
que, ab vostra manya y saber,
lo que era esperitual
tot tenporal lo aveu fet, (120)

aquí teniu vostre novi,
galan, bisaro y discret.
Guardau-lo, perquè vos lo enveigen
moltes viudes de aquet tems.

No li doneu molta feina, (125)
fen-lo treballar a ple,
mirau que és valencià
y molt dèbil de ventrell.

(56) Al ms.: *mudeu*.

(57) Al ms.: *ab*.

No-l deixeu pendre tabaco,
ni que als matins lo mastech,
perquè, a més que ofén la boca,
pot càurer en ynpotent.

(130)

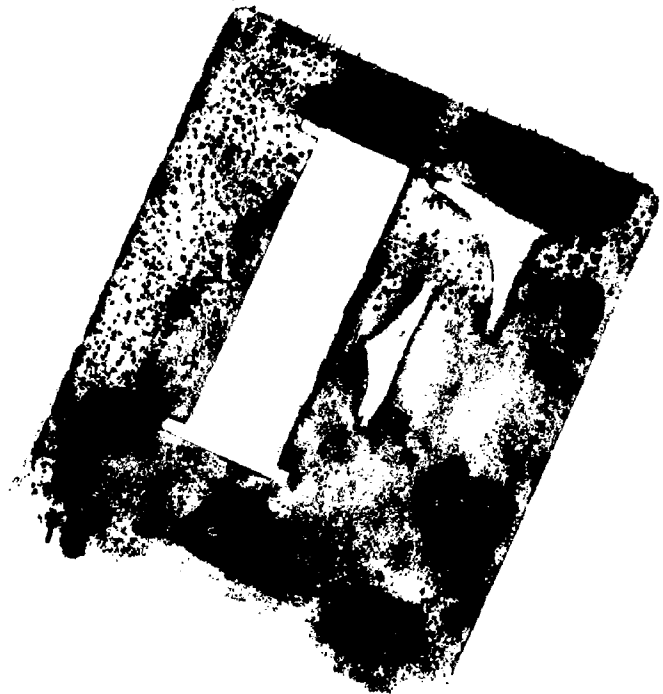
De sant Domingo devota
siau com vostres parents,
no aigen de dir que us fa falta
vostre oncle fra Rafel.

(135)

Perdonau si só estat llarch
en dir-vos lo que us convé,
parquè l'amistat dispensa
a pèndrer est pasatemp.

(140)

Y perquè sobre la terra
los dos viscau llongament,
lo nostre senyor abat
des de ara vos beneeix.

APÈNDIX

Papers procedents de l'Acadèmia dels Desconfiats. De Pau Dalmases. (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, ms. B-98, s.f.)

I

Oración introductoria a la academia segunda. (s.d.)
Presidente, por ausencia del conde de Çavallà, don Francisco de Josa.

[...] Dispuse dar satisfacción a sus dezeos, pero para que no culpara la facilidad, después de estimarle con toda expresión tantos favores, le supliqué fiasse de mí su nombre, a que me satisfiso diziendo era don Francisco de la Torre. Confiesso, noble auditorio, que al escuchar apellido a su templo en aplauso de tan esclarecido varón y gloria de nuestra patria, acobardó mi propio conocimiento quanto animava la noticia de las inponderables prendas de mi nuevo compañero, el qual, con varias reflexiones corrigió mi turbación que, más recobrada, me dio lugar para que en breves razones le diese noticia de la bien fundada desconfianza a que me havia reducido tu precepto, encargándome el ministerio de presidente, sin encontrar en mí más mérito que una tan siega como inútil resignación.

Sonrióse don Francisco de la Torre, diziéndome:

—No, amigo, con tanta facilidad se rinda tu valor, y concidera que por lo regular halla fácil la porfía quanto la idea propuso imposible. Y para que celebres asegurado el desempeño, sígueme, que ha de introducirte mi diligencia al solio de la magestad de Apollo, donde con eficacia puedas implorar y conseguir sus auxilios.

Estranyé la proposición y, dudando si era fingido el consuelo, le dixé:

—Bien sé, señor, que nos dexó la antigüedad memorias de que fue esta montanya supersticioso trono de Jove, pero no de que fuesse lugar dedicado a los sacrificios de Apollo.

—No prosigas —dixo mi huésped—, y para que no niegues el crédito a mis persuasiones, sabe que, obligado de la aplicación de tus contertulios, ya dexó

Apollo su antigua morada del Parnaso, eligiendo por más proporcionada habitación esta montaña. Sígueme, y presto reconocerás el desengaño.

Resultó a atropellar quantos estorvos se me opusieran. Lo executé y, a corta distancia, descubrimos la boca de una cueva por la qual parecía bostezava horrores el abismo. Llegué a ella medroso, pero apenas guiado de mi compañero pisé sus umbrales, quando suavizó mis temores acorde coro de ninfas acompañadas de varios instrumentos, que en lo interior de la cueva percibí dezían [...].

Estava un solio sobre resplandores erigido en el ámbito de un sumptuoso salón, cuya magestad es incapaz de señir la más expressiva idea, pues era, la menor circunstancia de su grandeza, lo más precioso que se concede al esmero del arte. A la sombra de un laurel se mirava peregrino coro de ninfas, plausible museo, que en discreta porfía era su exercicio gloriosa proclamación de la deidad que soberana las presidía. Tan absorto me tuvo este asombro que sólo dexó en mí un respetuoso silencio para rendir el dezeo, víctima de sus aras. Pero reparando don Francisco de la Torre mi turbación, después de un profundo acatamiento, me dio su intercessión con estas razones:

“¡Inmortal centro de las sciencias todas,
origen de la luz, padre del día,
a quien, sobre lo grande en lo que ilustras,
a más te eleva lo que beneficias!
Condeciende propicio al justo ruego
con que, humilde, tu auxilio solicita
de la atención barcelonés el numen
que a tu sombra florece, academia.
Si aquel que su manción pobló desierta
tu acistencia jamás halló remissa,
vean sus descendientes vinculada
tu sacra inspiración siempre benigna.
Y pues, logrados miran sus aciertos
en que tu de más serca los acistas,
conoscan tu piedad en lo que alienta
y enqüentren tu favor en lo que inspira.”

[...] [Apollo presenta unes clàusules.] Salimos fuera de la cueva y, después de despedirme de don Francisco de la Torre con varias demostraciones de cariño, autenticándole mi fina esclavitud, vine a ser indigno pregonero de tus fortunas, esperando —si tu dignación dora mis hierros— verlas eternizadas, para que iguallen tus blazones la dilatada prosecución de tus méritos.

II

Assumpio de la academia, en el puesto de secretario, siéndolo don Philipe Ferran, Academia tercera, 8, julio, 1700.

Presidente: Francisco de Josa y de Agulló.

[...] Pisamos sus umbrales de primor, de arte y sutileza compuestos; ocupamos sus antecámaras en donde vi hombres. Dudé si lo eran, pues en sus compusturas graves, en sus modestias compuestas y en su alegría templada, cada qual con su genio más allá de lo humano descollava. Pregunté a mi conductor:

– ¿Son hombres, aquellos? Me alegro encontrar en este paraje de mi especia.

– Sí, lo fueron. Y muy hombres, que sólo se pueden llamar hombres la pauta de los hombres y el crédito de lo divino. Mira aquel discursico. Es Aristóteles aquel que se lleva los coraçones un coraçon. Por allí va un Marcial, por acá un Virgilio, por acullà un Homero. Estas son las alajas más ricas que se adorna la sabiduria.

– Ya los haía ohído nombrar, pero no los conocía por tales.

– Logra la ocasión de registrarlos bien, que no te saldrá mal.

– Reparo en dos. El uno tan delgado como sutil, y el otro tan vivo como inmortal. Estan disputando, me parece. ¿Quien son? ¿Y que tratan?

– Es el uno Oven y el otro la Torre. Aquel se quexa porque este le sacó el alma de sus epigrammas con las reducciones.

– La Torre era mi paysano, y celebro encontrar en lugar de tan grandes hombres alguno de mi patria.

– De todas las naciones encontrarás aquí, no faltando la mía. Allí passa el conde de Çaballà, el regalo de las musas y padre del buen hijo [...].

